

**Η Θεωρία της Διαρκούς
Επανάστασης σήμερα**

Θόδωρος Κουτσομπός

**Η Θεωρία της Διαρκούς
Επανάστασης σήμερα**

ειδική έκδοση της Νέας Προοπτικής

Αθήνα Ιούλιος 2012

Εκδόθηκε τον Ιούλιο του 2012
Εκδόσεις Λέων
Καποδιστριαίου 38, Αθήνα 10431
Τηλ. - Fax 210 5241070
E-mail : eek@ath.forthnet.gr

**Η πολεμική τους κραυγή ας είναι:
Διαρκής επανάσταση**

Καρλ Μαξ - 1850

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1 Εισαγωγή	σελ. 9
2. Τί είναι η Θεωρία της Διαρκούς Επανάστασης . . .σελ.	13
3. Η ιστορική καταγωγή της Θεωρίας της Διαρκούς Επανάστασης	σελ. 19
4. Η Θεωρία της Διαρκούς Επανάστασης τον 20ο αι- ώνα - Ρόζα Λούξεμπουργκ	σελ. 27
5. Οι ιδιομορφίες της ρώσικης επανάστασης - η απά- ντηση του Τρότσκι	σελ. 33
6. Ο Λένιν για τη Διαρκή Επανάσταση	σελ.41
7. Ο Λένιν για τη Διαρκή Επανάσταση - οι Θέσεις του Απρίλη	σελ. 49
8. Η Θεωρία της Διαρκούς Επανάστασης στη δοκιμα- σία της ιστορίας	σελ. 64
9. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ Α'	σελ. 79
9.1 Ο νόμος της ανισόμερης και συνδυασμένης ανάπτυξης	σελ. 81
9.2 Η διαλεκτική του μέρους και του όλου	σελ. 86
10. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ Β'	σελ. 90
10.1 Μη γραμμική αντίληψη ιστορίας	σελ. 90
10.2 Α-συνεχής χρόνος, αλματική κίνηση	σελ. 94
11. Επίλογος	σελ. 98

Το παρακάτω κείμενο αποτέλεσε το περιεχόμενο διάλεξης - συζήτησης, σε εκδήλωση της κ.ο. του ΕΕΚ στο Ίλιον, δύο διαδοχικά Σάββατα, στις 14 και 21 Γενάρη 2012. Δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Νέα Προοπτική* σε σειρά άρθρων την άνοιξη του 2012. Στην παρούσα έκδοση, υπό μορφή μπροσούρας, πέραν της διόρθωσης κάποιων παροραμάτων, ενισχύσαμε λίγο το τμήμα για τη διαρκή επανάσταση στις Αραβικές χώρες.

Εισαγωγή

Σε τούτη την αιχμή του χρόνου και της ιστορίας πρέπει να στοχαστούμε και να προετοιμαστούμε για το απροσδόκητο. Για την πραγμάτωση της ελπίδας των χωρίς καμιά ελπίδα.

Στην αρχαία ελληνική μυθολογία ο χρόνος ταυτίζεται με τον Κρόνο. Το θεό που τρώει τα παιδιά του και φέρνει την καταστροφή. Ο πανδαμάτωρ χρόνος των αρχαίων Ελλήνων είναι καταστροφέας. Συγχρόνως όμως είναι και γεννήτωρ των πάντων.

Η παρούσα παγκόσμια καπιταλιστική κρίση είναι τρομακτικός καταστροφέας. Καταστρέφει τις δουλειές εκατομμυρίων ανθρώπων. Κατακρεουργεί, με τα μέτρα που παίρνονται, ανθρώπινες ζωές. Μαζικά, οι άνθρωποι εξαθλιώνονται σε όλο τον πλανήτη. Κοινωνικός αποκλεισμός, ανεργία, φτώχεια, κοινωνική καταστροφή. Βεβαίως, στοιχεία για την κρίση και διεκτραγωδήσεις ακούγονται κάθε μέρα. Ακόμη κι αυτοί που μέχρι πρόσφατα έβαζαν την κρίση εντός εισαγωγικών, σαν να μην υπήρχε, σαν να ήταν απλώς ένα τέχνασμα των καπιταλιστών, τώρα μιλάνε για την κρίση και διεκτραγωδούν τις καταστροφικές της συνέπειες.

Δεν χρειαζόμαστε θρήνους παρηγοριάς. Χρειαζόμαστε ταξικό πόλεμο, αποφασιστική δράση και περισσότερο αποφασιστική δράση. Για να μετατρέψουμε την καπιταλιστική κρίση σε απελευθέρωση της κοινωνίας από την τυραννία του χρηματιστικού κεφαλαίου. Γιατί, η παγκόσμια καπιταλιστική κρίση δεν είναι μόνο καταστροφείας. Είναι και πυροδότης της παγκόσμιας επανάστασης, ο «μέγας σκηνοθέτης» των αναπτυσσόμενων βίαιων ταξικών συγκρούσεων για την ανατροπή του κόσμου που κάνει αβίωτη τη ζωή μας. Ειδωμένοι από μια άλλη σκοπιά, οι πόνοι είναι κοιλοπόνημα γέννας. Ο παλιός κόσμος παρήκμασε, χρεοκόπησε, και μέσα από τις οδύνες γεννιέται το καινούργιο, ένας καινούργιος κόσμος ανατέλλει. Αν το μωρό βγει ζωντανό ή πεθάνει στη γέννα είναι άλλο ζήτημα, που εξαρτάται όχι από νομοτελειακά κισμέτ αλλά από την πάλη ζωντανών δυνάμεων, την αυτοθυσία, την επινοητικότητα, το πάθος των ζωντανών ταξικών δυνάμεων.

Είναι αναγκαίο, λοιπόν, να δούμε αυτή την αντιφατική φύση των πραγμάτων, για να οπλιστούμε, να αντιδράσουμε, να οργανωθούμε, να δράσουμε και να νικήσουμε στον κοινωνικό πόλεμο που ήδη διεξάγεται αλλού ανοιχτά κι αλλού υποχθόνια.

Το πρώτο «παράγωγο» της παγκόσμιας καπιταλιστικής κρίσης ήταν η εξέγερση του Δεκέμβρη 2008 στην Ελλάδα - η «πρώτη πολιτική έκρηξη της τρέχουσας παγκόσμιας οικονομικής κρίσης», κατά τα λεγόμενα του τότε διευθυντή του ΔΝΤ Ντομνίκ Στρος-Καν. Στα τέλη του 2010, η αυτοπυρπόληση

του Μοχάμεντ Μπουαζίζι στην Τυνησία ήταν η θρυαλλίδα που πυροδότησε την επανάσταση στον Αραβικό κόσμο - μια κλασική μορφή διαρκούς επανάστασης, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

Οι αραβικές επαναστάσεις σάρωσαν δια μιας καταπιεστικά καθεστώτα δεκαετιών, χωρίς τίποτα να έχει τελειώσει ακόμα. Η διαρκής επανάσταση εδώ και ένα χρόνο πλανιέται πάνω από τις πλατείες και τους δρόμους της Τυνησίας, της Αιγύπτου, της Συρίας και των άλλων αραβικών χωρών σε θανάσιμη σύγκρουση με την αντεπανάσταση.

Την ίδια στιγμή τα κινήματα των πλατειών που ως σεισμικές δονήσεις συγκλόνισαν την Πουέρτα ντελ Σολ, το Λονδίνο και την Αθήνα, αναζητούν δρόμους για τη συνέχιση, μέσω των μεγαλουπόλεων των ΗΠΑ, με το Occupy Wall Street στη Νέα Υόρκη και τις άλλες πόλεις του αμερικάνικου βορρά, ενώ οι γενικές απεργίες στην Ελλάδα αλλά και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, φέρνουν κλίμα πλατείας Ταχρίρ στην Ευρώπη.

Ποτέ δεν υπήρξε παρόμοια κατάσταση στην ιστορία. Γι αυτό λέμε πως ζούμε στην αιχμή του χρόνου και της ιστορίας. Πρέπει, λοιπόν να ετοιμαστούμε, να εξοπλιστούμε θεωρητικά και πολιτικά, να αναπτύξουμε την κατάλληλη στρατηγική, τακτική και σχέδιο. Πάνω απ' όλα χρειαζόμαστε μια μαζική επαναστατική οργάνωση, το ΕΕΚ ως μαζική επαναστατική οργάνωση και μια επαναστατική διεθνή.

Στο πρώτο μέρος του παρακάτω κειμένου θα δούμε τι είναι η Θεωρία της Διαρκούς Επανάστασης και πώς προέ-

κυψε η θεωρία ιστορικά. Στο δεύτερο μέρος θα επικεντρώσουμε σε μεθοδολογικά ζητήματα. Προκαταρκτικά ας σημειώσουμε ότι από το 1924 μέχρι σήμερα η Θεωρία της Διαρκούς Επανάστασης ταυτίζεται, από εχθρούς και φίλους, με τον τροτσισμό. Άλλοτε για να διαστρεβλωθεί, ταυτιζόμενη με μια δήθεν αντίληψη **ταυτόχρονης επανάστασης** σε όλον τον κόσμο (φαίνεται αντιφατικό, αλλά η θεωρία που μιλάει για την **διάρκεια** της επανάστασης, συρρικνώνεται στο αντίθετό της!), ή με **εξαγωγή** της επανάστασης, άλλοτε για να υποβαθμιστεί στο επίπεδο μιας ρεφορμιστικής πολιτικής μέσω αναπαράγωγής μιας ατέρμονος σειράς συνεχών ρήξεων, που ποτέ δεν συνιστούν ιστορικό άλμα, επανάσταση για την ανατροπή του συστήματος.

Τι είναι η Θεωρία της Διαρκούς Επανάστασης

Αρχικά, θα διατυπώσουμε, σε αδρές γραμμές, το τι είναι η θεωρία της Διαρκούς Επανάστασης. Δεν θα ακολουθήσουμε την αυστηρή χρονική ιστορική σειρά, όσο τη λογική σειρά στη διατύπωση και ανάπτυξη της θεωρίας της Διαρκούς Επανάστασης, η οποία πήρε την κλασική της μορφή με τις διατυπώσεις του Λέον Τρότσκι, το 1929, στη βάση της εμπειρίας της ρωσικής επανάστασης, αλλά και της αντιπαράθεσης με τη θεωρία του σοσιαλισμού σε μια μόνο χώρα στην εκφυλιζόμενη Σοβιετική Ένωση.

Ο Τρότσκι διακρίνει **τρεις όψεις** της θεωρίας της Διαρκούς Επανάστασης :

1) Ιστορικά, η **πρώτη όψη** αφορά στη σχέση ανάμεσα στην δημοκρατική και τη σοσιαλιστική επανάσταση, ειδικά σε χώρες που δεν έχουν ολοκληρώσει την αστική δημοκρατική επανάσταση. «Πρώτον, η θεωρία της Διαρκούς Επανάστασης αγκαλιάζει το πρόβλημα της μετάβασης από τη δημοκρατική στη σοσιαλιστική επανάσταση. Αυτή είναι στην ουσία και η ιστορική καταγωγή της θεωρίας», θα σημειώσει ο Τρότσκι. (Λ. Τρότσκι, *Η Διαρκής Επανάσταση*, εκδ.

Αλλαγή, σελ. 14). Αυτό σημαίνει ότι σε χώρες καθυστερημένες -όπως η Ρωσία στις αρχές του 20ου αιώνα, ή η Ελλάδα στα μέσα του 20ου αιώνα, τον καιρό της κατοχής και του αντάρτικου, ή σήμερα η Αίγυπτος, η Τυνησία και οι άλλες αραβικές χώρες- η επανάσταση δεν περιορίζεται στην ανατροπή των δικτατοριών. Ούτε μπορεί να θέτει ως στόχο της την ολοκλήρωση της δημοκρατικής μετάβασης, αφήνοντας για αργότερα το καθήκον της πάλης για το σοσιαλισμό και τον κομμουνισμό.

Π) Η **δεύτερη όψη** της θεωρίας της Διαρκούς συνδέει το εθνικό με το διεθνές. Ο Τρότσκι την καταγράφει ως τρίτη όψη, όμως εμείς προτιμάμε να την θέσουμε δεύτερη. «Ο διεθνής χαρακτήρας της σοσιαλιστικής επανάστασης, που αποτελεί την τρίτη [δεύτερη κατά τη δική μας σειρά] όψη της θεωρίας της διαρκούς επανάστασης, πηγάζει από τη σημερινή κατάσταση της οικονομίας και την κοινωνική δομή της ανθρωπότητας. Ο διεθνισμός δεν είναι μια αφηρημένη αρχή αλλά μια θεωρητική και πολιτική αντανάκλαση του χαρακτήρα της παγκόσμιας οικονομίας, της παγκόσμιας ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων και του παγκόσμιου χαρακτήρα της τάξικης πάλης. Η σοσιαλιστική επανάσταση αρχίζει σε εθνική βάση - αλλά δεν μπορεί να ολοκληρωθεί σ' αυτή τη βάση. Η διατήρηση της προλεταριακής επανάστασης μέσα σε εθνικά πλαίσια δεν μπορεί να είναι παρά μια προσωρινή κατάσταση, αν και, όπως μας δείχνει η εμπειρία της Σοβιετικής Ένωσης, μεγάλης διάρκειας. Σε μια απομονωμένη προλεταριακή δικτατορία, οι

εσωτερικές και οι εξωτερικές αντιφάσεις αναπτύσσονται αναπόφευκτα μαζί με τα επιτεύγματά της. Αν παραμείνει απομονωμένο το προλεταριακό κράτος θα πέσει τελικά θύμα αυτών των αντιφάσεων. Η διέξοδος σ' αυτό βρίσκεται μόνο στη νίκη του προλεταριάτου στις αναπτυγμένες χώρες. Αν την δούμε απ' αυτήν τη σκοπιά, μια εθνική επανάσταση δεν αποτελεί ένα αύταρκες όλο. Δεν είναι παρά ένας κρίκος στη διεθνή αλυσίδα. Η διεθνής επανάσταση αποτελεί ένα διαρκές προτσές, παρ' όλες τις προσωρινές υφέσεις και αμπώτιδες». (Λ. Τ., *ό.π.* σελ. 16).

III) Η **τρίτη όψη** της θεωρίας της διαρκούς επανάστασης αφορά σε ζητήματα της επανάστασης μετά την κατάκτηση της εξουσίας από την εργατική τάξη. Μετά τη νικηφόρα ανατροπή του καπιταλισμού η επανάσταση δεν σταματά. Συνεχίζεται ως την εγκαθίδρυση της α-κρατικής, αταξικής κοινωνίας, την κατάργηση του χρήματος και του κράτους, με μια σειρά άλλοτε βίαιες κι άλλοτε ειρηνικές μεταρρυθμίσεις, πολιτιστικές επαναστάσεις, στην πολιτική, την επιστήμη, την ηθική κλπ. Ο Τρότσκι αυτή την όψη την έχει κατατάξει δεύτερη. «Η δεύτερη όψη της θεωρίας της "Διαρκούς" ασχολείται με τη σοσιαλιστική επανάσταση σαν τέτοια. Για μια απροσδιόριστη μακρά περίοδο και με σταθερούς εσωτερικούς αγώνες, όλες οι κοινωνικές σχέσεις υφίστανται μια μεταμόρφωση. Η κοινωνία εξακολουθεί να αλλάζει το δέρμα της. Κάθε στάδιο της μεταμόρφωσης απορρέει από το προηγούμενο. Αυτό το προτσές αναγκαστικά διατηρεί έναν πολιτικό χαρακτήρα, δηλαδή ανα-

πτύσσεται μέσα από συγκρούσεις ανάμεσα στις διάφορες ομάδες της κοινωνίας που βρίσκεται σε μετασηματισμό. Τα ξεσπάσματα εμφυλίου πολέμου και οι εξωτερικοί πόλεμοι εναλλάσσονται με περιόδους "ειρηνικής" μεταρρύθμισης. Οι επαναστάσεις στην οικονομία, την τεχνική, την επιστήμη, την οικογένεια, την ηθική και στην καθημερινή ζωή, αναπτύσσονται με μια πολύπλοκη αλληλεπίδραση και δεν αφήνουν την κοινωνία να πετύχει μια ισορροπία». (Λ.Τ., ό.π., σελ. 16)

Η Θεωρία της Διαρκούς Επανάστασης διατυπώθηκε από τον Τρότσκι, με τη συμβολή του Πάρβους, στη διάρκεια και αμέσως μετά την επανάσταση του 1905 στη Ρωσία. Η Ρωσία ήταν εκείνη την εποχή η πιο καθυστερημένη χώρα της Ευρώπης, με επικεφαλής τον Τσάρο της δυναστείας των Ρομανόφ και τους φεουδάρχες, μερικοί εκ των οποίων κατείχαν εκτάσεις και χωριά όσο η Πελοπόννησος, ενώ οι αγρότες δεν κατείχαν ούτε σπιθαμή γης.

Όλοι περίμεναν, ειδικά μετά τον ρωσο-ιαπωνικό πόλεμο -που κατέληξε με ήττα της Ρωσίας- πως κάποια στιγμή θα ξεσπάσει επανάσταση. Κανείς, τότε, δεν αμφέβαλλε πως, ως προς το χαρακτήρα της, αυτή η επανάσταση θα ήταν μια αστική δημοκρατική επανάσταση που, προφανώς, θα έφερνε στην εξουσία την αστική τάξη. Ο Τρότσκι, αντίθετα με την κρατούσα άποψη, ισχυ-

ρίστηκε ότι η ρωσική δημοκρατική επανάσταση, μπορεί, λόγω των περιπλοκών της ιστορίας, να είναι η πρώτη πράξη μιας διαρκούς επανάστασης που θα οδηγήσει στην κατάληψη της εξουσίας από την εργατική τάξη. Η επανάσταση του 1905 ηττήθηκε, αλλά τα μαθήματά της αποτέλεσαν τη βάση για τη νίκη της Οκτωβριανής επανάστασης του 1917. Μετά τη νίκη του Οκτώβρη από πολλούς, ακόμη και από αυτούς που ήταν επιφυλακτικοί, θεωρήθηκε ότι η πρόγνωση του Τρότσκι δικαιώθηκε από την ιστορία. Στα χρόνια που ακολούθησαν η θεωρία της διαρκούς επανάστασης δεν υπήρξε επίκεντρο θεωρητικής διαμάχης, και ζώντας του Λένιν το βιβλίο του Τρότσκι *Αποτελέσματα και Προοπτικές* (1906) εκδόθηκε από την Κομμουνιστική Διεθνή. Όμως, μετά το 1924, η ανερχόμενη σοβιετική γραφειοκρατία επικέντρωσε τα πυρά της ενάντια στη θεωρία της διαρκούς επανάστασης. Βασισμένη στην απογοήτευση και κούραση των μαζών από τον πόλεμο (1914-1918), τις δυο επαναστάσεις του 1917, τον εμφύλιο πόλεμο και την ιμπεριαλιστική εισβολή 16 στρατιών, η υπό τον Στάλιν γραφειοκρατία μετέτρεψε τη θεωρία της διαρκούς επανάστασης σε φόβητρο και μπαμπούλα. Στη θεωρία της διαρκούς επανάστασης και στην αναγκαιότητα ολοκλήρωσής της με τα μέσα της παγκόσμιας επανάστασης, αντέταξαν τη θεωρία του σοσιαλισμού σε μια μόνη χώρα. Στη διάρκεια του επαναστατικού προτσέσου αντέταξαν τη θεωρία των σταδίων. Ας μη συγχέουμε τα στάδια έλεγαν. Πρώτα πρέπει να πραγματοποιηθεί η αστικοδημο-

κρατική επανάσταση και μετά η σοσιαλιστική επανάσταση – κι αυτή ήταν η στρατηγική του ΚΚΕ τον καιρό της κατοχής και του αντάρτικου που κατέληξε στη Βάρκιζα, και όλων σχεδόν των Κομμουνιστικών Κομμάτων στον κόσμο.

Πριν αναφερθούμε στα ζητήματα μεθόδου που θέτει η θεωρία της «διαρκούς» θεωρούμε αναγκαίο να αναφερθούμε στα ιστορικά ζητήματα της καταγωγής αυτής της θεωρίας.

Η ιστορική καταγωγή της Θεωρίας της Διαρκούς Επανάστασης

α) Γαλλική επανάσταση - Σαιν Ζυστ

Εδώ και 80 χρόνια η Θεωρία της Διαρκούς Επανάστασης ταυτίζεται με τον τροτσκισμό. Όμως, η αφητηρία της βρίσκεται πολύ πιο πίσω από τον Τρότσκι, στον Μαρξ, και πριν τον Μαρξ στη Μεγάλη Γαλλική Επανάσταση. Το σύνθημα **διαρκής επανάσταση** ήταν σύνθημα των γιακωμπίνων στη γαλλική επανάσταση.

«Η επανάσταση δεν πρέπει να σταματήσει παρά στην τελείωση της ευτυχίας», έλεγε ο επηρεασμένος από το Ρουσό, όπως και σχεδόν όλοι οι γάλλοι επαναστάτες, Σαιν Ζυστ. Γιατί η επανάσταση δεν είναι ο τελικός σκοπός, τελικός σκοπός είναι η διαμόρφωση μιας κοινωνίας όπου οι άνθρωποι θα είναι ευτυχισμένοι. Την ίδια αντίληψη είχε και ο Μαρά, όπως αναφέρει ο Ένγκελς. [στο Καρλ Μαρξ, *Οι συνωμότες*, εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος, Αθήνα 2011]

β) Καρλ Μαρξ – Φρίντριχ Ένγκελς

Αλλά η Μεγάλη Γαλλική Επανάσταση, δεν μπόρεσε να πραγματοποιήσει τους οραματισμούς των επαναστατών. Ο Σαιν Ζυστ, μαζί με το Ροβεσπιέρο θα θανατωθούν στη λαϊμητόμο. Η ελευθερία, ισότητα και αδελφосύνη θα αποδειχθούν ελευθερία του εμπορίου και τυπική ισότητα απέναντι στο νόμο, σε μια κοινωνία που κυριαρχεί η πραγματική οικονομική ανισότητα. Η πιο ριζοσπαστική αστική επανάσταση δεν θα μπορούσε να πάει πέρα από τη διαμόρφωση της εθνότητας και του κράτους σαν επίσημη πολιτική έκφραση της εξουσίας και της περιφρούρησης των συμφερόντων της αστικής τάξης.

Ως όρος, η διαρκής επανάσταση πρωτοεμφανίζεται στα γραπτά του Μαρξ στην *Αγία Οικογένεια* [1844], όπου αναφερόμενος στη Γαλλική επανάσταση θα γράψει: «Σύγχρονα όμως ο Ναπολέων θεωρούσε το κράτος σαν αυτοσκοπό και την αστική ζωή μόνο σαν θησαυροφυλάκιο και υφιστάμενό του, που δεν του επιτρεπόταν να έχει δική του θέληση. Ολοκλήρωσε την τρομοκρατία τοποθετώντας στη θέση της **διαρκούς επανάστασης τον διαρκή πόλεμο**». (Κ. Μαρξ - Φρ. Ένγκελς, *Η Αγία Οικογένεια*, εκδ. Φιλοσοφία, Αθήνα, σελ. 155)

Με τον Μαρξ η διαρκής επανάσταση δεν θα είναι μόνο σύνθημα και πολεμική κραυγή. Θα είναι, επιπλέον, μέρος της ανάλυσης για το χαρακτήρα, την

εσωτερική δυναμική και τις προοπτικές της επανάστασης στο εθνικό και διεθνές πεδίο.

Ήδη, πριν τις επαναστάσεις του 1848 για τον Μαρξ και τον Ένγκελς (συγγραφέα της *Κατάστασης της Εργατικής Τάξης στην Αγγλία*), ήταν σαφές ότι η δημιουργία της εργατικής τάξης μαζί με τη βιομηχανία διαμορφώνει μια κοσμοϊστορικής κλίμακας μεταβολή.

Ο καπιταλισμός, έχοντας αναπτύξει τις παραγωγικές δυνάμεις και την παγκόσμια αγορά, αναπτύσσει συγχρόνως τον «νεκροθάφτη» του, το παγκόσμιο προλεταριάτο - που δεν έχει πατρίδα, όπως τονίζεται στο Κομμουνιστικό Μανιφέστο- και τους υλικούς όρους για μια κοινωνία χωρίς εκμετάλλευση και καταπίεση, τον παγκόσμιο κομμουνισμό.

Για τους Μαρξ και Ένγκελς η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων -που δεν είναι μόνο τα εργαλεία, όπως αργότερα επί σταλινισμού επικράτησε, αλλά ο πιο σημαντικός παράγον είναι οι άνθρωποι- είναι ο ουσιώδης όρος για τον κομμουνισμό.

«Χωρίς αυτά : 1) Ο κομμουνισμός θα μπορούσε να υπάρξει μόνο σαν τοπικό φαινόμενο, 2) οι ίδιες οι δυνάμεις των ανθρώπινων σχέσεων δεν θάχαν μπορέσει να αναπτυχθούν σαν δυνάμεις οικουμενικές και γι' αυτό ανυπόφορες και θάμεναν "περιστατικά" και που θα εξαρτώνται από τοπικές προσηλώσεις, 3) κάθε επέκταση των ανταλλαγών θα καταργούσε τον τοπικό κομμουνισμό.

Ο κομμουνισμός είναι εμπειρικά δυνατός μόνο σαν "αιφνιδιαστική" και συγχρονισμένη δράση όλων των κυρίαρχων λαών, πράγμα που προϋποθέτει με τη σειρά του

την καθολική ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων και τις στενά δεμένες με τον κομμουνισμό παγκόσμιες συναλλαγές». (Κ. Μαρξ - Φρ. Ένγκελς, *Η Γερμανική Ιδεολογία*, εκδ. Αναγνωστίδη, Αθήνα, σελ. 34 - 35 και εκδ. Γκούτεμπεργκ σελ. 81 - 82 - η υπογράμμιση δική μας)

Ήδη, εδώ σε πρωτόλεια μορφή διατυπώνεται ο διεθνής χαρακτήρας της επανάστασης.

Στο δε Κομμουνιστικό Μανιφέστο (1847/48) οι Μάρξ και Ένγκελς θα διατυπώσουν αυτό που ο Τρότσκι αργότερα θα αποκαλέσει πρώτη όψη της θεωρίας της διαρκούς επανάστασης. Αναφερόμενοι στη Γερμανία, που δεν είχε ακόμη πραγματοποιήσει την αστικοδημοκρατική της επανάσταση, θα εξετάσουν την δυνατότητα ενός συνδυασμένου πολέμου χωρικών με την προλεταριακή επανάσταση.

«Οι κομμουνιστές», γράφουν, «στρέφουν την κύρια προσοχή τους στη Γερμανία, γιατί η Γερμανία βρίσκεται στις παραμονές μιας αστικής επανάστασης και γιατί αυτή την ανατροπή την πραγματοποιεί μέσα σε πιο προχωρημένες συνθήκες του ευρωπαϊκού πολιτισμού γενικά και μ' ένα προλεταριάτο πολύ πιο αναπτυγμένο από την Αγγλία του 17ου και τη Γαλλία του 18ου αιώνα. Η γερμανική αστική επανάσταση, επομένως, μπορεί να είναι μονάχα το άμεσο προοίμιο μιας προλεταριακής επανάστασης». (*Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος*, στον τόμο Μαρξ-Ένγκελς, Διαλεκτά Έργα, σελ. 57).

Η αντίληψη των ιδρυτών του επιστημονικού σοσιαλισμού είναι ρηξικέλευθη και διαλεκτική, ξένη στη γραμμική αντίληψη της προόδου, τη «θεωρία των σταδίων» και τον

ρεφορμιστικό εξελικτισμό που αργότερα απολυτοποίησε η σοσιαλδημοκρατία και ο σταλινισμός.

Η πείρα από την ευρωπαϊκή επανάσταση του 1848, την πρώτη παγκόσμια επανάσταση, θα δώσει τη βάση στους Μαρξ και Ένγκελς να αναπτύξουν πληρέστερα τη θεωρία της διαρκούς επανάστασης και το προλεταριακό κοινωνικό της περιεχόμενο. Ενώ η μικροαστική δημοκρατία θέλει το πολύ πολύ πολιτικές-συνταγματικές μεταρρυθμίσεις, (δημοκρατία, μειώσεις φόρων στους ίδιους και το πολύ πολύ κατάργηση της φεουδαρχίας στην ύπαιθρο), το προλεταριάτο, λένε, δεν πρέπει να περιοριστεί σ' αυτά. Πρέπει να βαθύνει την επανάσταση. Επιπλέον, αρχίζοντας από μια χώρα, η επανάσταση δεν σταματά, επεκτείνεται στη διεθνή κλίμακα, μέχρι την επικράτησή της στις κύριες καπιταλιστικές χώρες. Η υπόθεση της σοσιαλιστικής οικοδόμησης δεν μπορεί να είναι υπόθεση μιας μόνης χώρας, αλλά πρώτα-πρώτα του συνόλου των αναπτυγμένων χωρών του καπιταλισμού. Εξ άλλου, η εργατική τάξη είναι μια διεθνής τάξη και όχι μια εθνική τάξη.

Με τα λόγια των ίδιων των Μαρξ και Ένγκελς:

«Ενώ οι δημοκράτες μικροαστοί θέλουν ν' αποτελειώσουν την επανάσταση όσο το δυνατό πιο γρήγορα και με την πραγματοποίηση το πολύ - πολύ των παραπάνω διεκδικήσεων, συμφέρον δικό μας και καθήκον δικό μας είναι να κάνουμε την **επανάσταση διαρκή**, ώσπου όλες οι λίγο - πολύ ιδιοκτήτριες τάξεις νάχουν απωθηθεί από την εξουσία, ώσπου νάχει κατακτηθεί η κρατική εξουσία από το προλεταριάτο, κι ώσπου η συνένωση των προλεταρίων **όχι**

μονάχα σε μια χώρα, αλλά σ' όλες τις κυρίαρχες χώρες του κόσμου, να έχει προχωρήσει τόσο, που νάχει σταματήσει ο συναγωνισμός ανάμεσα στους προλετάριους αυτών των χωρών και ώσπου να συγκεντρωθούν στα χέρια των προλεταρίων τουλάχιστον οι αποφασιστικές παραγωγικές δυνάμεις». (Κ. Μαρξ - Φρ. Ένγκελς, *Προσφώνηση της ΚΕ στην Ένωση των Κομμουνιστών*, Μάρτης του 1850, στον τόμο *Διαλεχτά Έργα*, εκδ. Αναγνωστόπουλος, Αθήνα 1964, σελ. 114 - οι υπογραμμίσεις δικές μας)

Είναι σ' αυτό το κείμενο που οι Μαρξ και Ένγκελς θα τελειώσουν με την προτροπή για την ανεξάρτητη οργάνωση του κόμματος του προλεταριάτου και τη φράση: **«Η πολεμική τους κραυγή ας είναι: Διαρκής επανάσταση»**. (ό.π. σελ. 122).

Για τον Μαρξ η θεωρία της διαρκούς επανάστασης, συνοψίζει τη δυναμική της ιστορικής εξέλιξης - την αναγκαιότητα να μη σταματήσει η επανάσταση στο δημοκρατικό στάδιο, αλλά να συνεχίσει με σοσιαλιστικά μέτρα, κι όχι μόνο σε μια χώρα αλλά σε όλες τις χώρες, μέχρι την πλήρη κατάργηση κάθε ταξικής κοινωνίας και κυριαρχίας.

Αλλά και 30 χρόνια αργότερα, στην «ωριμότητά τους», η αντίληψή τους σ' αυτό το ζήτημα είναι ίδια, όπως φαίνεται καθαρά στον πρόλογο της δεύτερης ρώσικης έκδοσης του *Κομμουνιστικού Μανιφέστου* (που είχε μεταφράσει ο Μπακούνιν).

«Καθήκον του Κομμουνιστικού Μανιφέστου ήταν να διακηρύξει ότι είναι αναπόφευκτη η επικείμενη κατάργηση της σύγχρονης αστικής ιδιοκτησίας. Στη Ρωσία όμως,

πλάι στην καπιταλιστική αγυρτεία που ανθίζει γρήγορα και στην αστική γαιοκτησία που μόλις τώρα αναπτύσσεται, βλέπουμε ότι η μισή και πάνω γη είναι κοινή ιδιοκτησία των αγροτών. Τώρα μπαίνει το ερώτημα: μπορεί άραγε η ρωσική Όμπσιννα, αυτή η σε μεγάλο πια βαθμό υπονομευμένη μορφή παμπάλαιας κοινοκτημοσύνης της γης, να περάσει κατευθείαν στην ανώτερη, στην κομμουνιστική μορφή της κοινής ιδιοκτησίας; Ή αντίθετα, θα πρέπει να διατρέξει πρώτα την ίδια πορεία διάλυσης που χαρακτηρίζει την ιστορική εξέλιξη της Δύσης;

Η μόνη απάντηση που μπορεί να δοθεί σήμερα σ' αυτό είναι: αν η ρωσική επανάσταση αποτελέσει το σύνθημα για μια προλεταριακή επανάσταση στη Δύση, έτσι που οι δυο μαζί να συμπληρώνουν η μια την άλλη, τότε η τωρινή ρωσική κοινή ιδιοκτησία της γης μπορεί να χρησιμεύσει σαν αφετηρία για μια κομμουνιστική εξέλιξη». (Μαρξ-Ένγκελς, *ό.π.* σελ. 14)

Το 1884, ο Ένγκελς, γράφοντας για τη συμβολή του Μαρξ στη *Νέα Εφημερίδα του Ρήνου* θα σημειώσει ότι μόνο όταν διάβασε το βιβλίο του Μπουζάρ για τον Μαρά, ανακάλυψε ότι είχαν [ο ίδιος και ο Μαρξ] «πολλές φορές ασυνείδητα μιμηθεί το σπουδαίο πρότυπο» του αληθινού Φίλου του Λαού, του επαναστάτη Μαρά. «... και ο Μαρά, όπως και εμείς, δεν δεχόταν ότι η Επανάσταση είχε τελειώσει, αλλά ήθελε να την κηρύξει διαρκή». (Marx und die Neue Rheinische Zeitung 1848-49, γραμμένο από τον Ένγκελς στις αρχές Μαρτίου 1844, στο τομίδιο Καρλ Μαρξ, *Οι Συνομιλίες*, εκδόσεις Ελευθέρος Τύπος, Αθήνα 2011)

Τότε, οι Μαρξ και Ένγκελς δεν μπορούσαν να φανταστούν ότι ύστερα από πολλές δεκαετίες θα εμφανίζονταν κάποιιοι ως «οπαδοί» τους, οι μενσεβίκοι στη Ρωσία, που θα αρνούσαν την κατάληψη της εξουσίας από την εργατική τάξη γιατί θα παραβίαζε τον «κανόνα» - τη διαδοχή των ιστορικών σταδίων, πρώτα καπιταλισμός, μετά σοσιαλισμός, μετά κομμουνισμός. Ή άνθρωποι αυτοονομαζόμενοι κομμουνιστές -σταλινικοί είναι πιο σωστό- που θα στόλιζαν τα γραφεία τους με φωτογραφίες των Μαρξ και Ένγκελς και θα διάνθιζαν τα γραπτά τους με τσιτάτα από από τους θεμελιωτές του επιστημονικού κομμουνισμού, και θα ισχυριζόνταν ότι πρώτα πρέπει να γίνει η αστικοδημοκρατική επανάσταση στην Ελλάδα (και σε άλλες χώρες) και αργότερα, αφού ωριμάσουν οι όροι, η σοσιαλιστική, και θα αρνούσαν την σοσιαλιστική εξουσία παραδίνοντας τα όπλα, όπως έγινε το 1944... Ή που αρνούνται σήμερα την πάλη για εργατική εξουσία αντιτάσσοντας διάφορα ενδιάμεσα στάδια, αριστερές κυβερνήσεις χωρίς ανατροπή της καπιταλιστικής εξουσίας κ.λπ.

Η θεωρία της διαρκούς επανάστασης τον 20ο αιώνα - Ρόζα Λούξεμπουργκ

α) Στην αυγή του 20ου αιώνα, στη στροφή της ιστορίας από τον φιλελεύθερο καπιταλισμό στον ιμπεριαλισμό -ανώτατο (κατά τον Λένιν) στάδιο του καπιταλισμού, στάδιο της παρακμής του καπιταλισμού- η θεωρία της διαρκούς επανάστασης με την ορμή της πρώτης ρωσικής επανάστασης του 1905 θα αποκτήσει νέο περιεχόμενο.

Αν και αρχικά διατυπώθηκε για να αντιμετωπίσει τα ζητήματα της ρωσικής επανάστασης, αργότερα, με την εμπειρία της εποποιΐας, αλλά και της τραγωδίας του Οκτώβρη, θα αναπτυχθεί από τον Τρότσκι σε μια ολοκληρωμένη διαλεκτική υλιστική θεωρία της επαναστατικής διαδικασίας μετάβασης από τον καπιταλισμό στον παγκόσμιο κομμουνισμό και την αταξική-ακρατική κοινωνία.

Όμως, εκτός του Τρότσκι και άλλοι μαρξιστές της εποχής εκείνης θα μιλήσουν για τη διαρκή επανάσταση, ιδίως πριν, στη διάρκεια, και μετά την ρώσικη επανάσταση του 1905.

Ο **Φραντς Μέρινγκ** θα υπερασπιστεί τη θεωρία του Μαρξ του 1850 από τη ρεβιζιονιστική επίθεση, που με πρωτεργάτη τον Μπερνστάιν βρισκόταν στο αποκορύφωμά της εκείνη την εποχή. Σύμφωνα με τον Μίκαελ Λέβι (*The relevance of permanent revolution*), ο Τρότσκι εμπνεύστηκε τον όρο «διαρκής επανάσταση» από ένα άρθρο του Μέρινγκ στη *Neue Zeit*, τον Νοέμβριο του 1905. Αλλά η αντίληψη της διαρκούς ήταν περισσότερο αόριστη και λιγότερο ριζοσπαστική από τη θεωρία που ανέπτυξε ο νεαρός τότε Τρότσκι.

Η **Ρόζα Λούξεμπουργκ** θα υποστηρίξει τη θεωρία της διαρκούς επανάστασης. Βγάζοντας τα μαθήματα από την ρωσική επανάσταση του 1905 θα σημειώσει για τον χαρακτήρα της επανάστασης:

«Η ρωσική επανάσταση έχει ως πρώτο καθήκον της την κατάργηση της απολυταρχίας και την δημιουργία ενός σύγχρονου αστικού-κοινοβουλευτικού συνταγματικού κράτους. Είναι ακριβώς το ίδιο στη μορφή με αυτό που αντιμετώπισε η Γερμανία στην Επανάσταση του Μάρτη του 1848, και η Μεγάλη Γαλλική Επανάσταση στα τέλη του 18ου αιώνα. Μόνο που οι συνθήκες, το ιστορικό περιβάλλον, στο οποίο αυτές οι τυπικά ανάλογες επαναστάσεις έλαβαν χώρα, είναι θεμελιωδώς διαφορετικές από αυτές της σημερινής Ρωσίας. Η ουσιαστική διαφορά είναι ότι μεταξύ εκείνων των αστικών επαναστάσεων στη Δύση και της σημερινής αστικής επανάστασης στην Ανατολή, ο συνολικός κύκλος της καπιταλιστικής ανάπτυξης έχει δια-

γράφει την πορεία του. Και αυτή η εξέλιξη αγκαλιάζει όχι μόνο τις δυτικοευρωπαϊκές χώρες, αλλά και την απολυταρχική Ρωσία. Η μεγάλη βιομηχανία, με όλες της τις συνέπειες -τη σύγχρονη διαίρεση σε τάξεις, τις οξείες κοινωνικές αντιθέσεις, τη ζωή στις σύγχρονες μεγαλουπόλεις και το σύγχρονο προλεταριάτο- έχουν γίνει στη Ρωσία η επικρατούσα μορφή, δηλαδή, η αποφασιστική μορφή παραγωγής στην κοινωνική ανάπτυξη.

Το αξιοσημείωτο, αντιφατικό αποτέλεσμα αυτής της ιστορικής κατάστασης ήταν ότι η αστική, σύμφωνα με τα τυπικά καθήκοντά της, επανάσταση, κατά κύριο λόγο πραγματοποιείται από ένα σύγχρονο ταξικά συνειδητό προλεταριάτο, και σε ένα διεθνές περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από την παρακμή της αστικής δημοκρατίας. Δεν είναι η αστική τάξη σήμερα η κινητήρια δύναμη της επανάστασης, όπως στις προηγούμενες επαναστάσεις της Δύσης, όπου οι προλεταριακές μάζες εγκλωβισμένες μέσα στη μικροαστική μάζα απλά γυαλίζουν τα όπλα της αστικής τάξης, αλλά αντίθετα, είναι το ταξικά συνειδητό προλεταριάτο, που είναι το ενεργητικό και ηγετικό στοιχείο, ενώ η μεγαλομπουρζουαζία αποδεικνύεται είτε ανοιχτά αντεπαναστατική είτε μετριοπαθής φιλελεύθερη, και μόνο η αγροτική μικροαστική τάξη και η μικροαστική διάνοηση των πόλεων αντιπολιτεύεται, ακόμη και με επαναστατικό πνεύμα.

Το ρωσικό προλεταριάτο, όμως, προορισμένο να παίξει πρωταγωνιστικό ρόλο στην αστική επανάσταση, μπήκε στον αγώνα απαλλαγμένο από τις αυταπάτες της αστικής

δημοκρατίας, με έντονα ανεπτυγμένη συνείδηση των δικών του ιδιαίτερων ταξικών συμφερόντων, και σε μια εποχή που ο ανταγωνισμός μεταξύ κεφαλαίου και της εργασίας έχει κορυφωθεί. Αυτή η αντιφατική κατάσταση βρίσκει την έκφρασή της στο γεγονός ότι σε αυτή την τυπικά αστική επανάσταση, ο ανταγωνισμός της αστικής κοινωνίας με την απολυταρχία κυριαρχείται από τον ανταγωνισμό του προλεταριάτου με την αστική κοινωνία, ότι ο αγώνας του προλεταριάτου ενάντια στην αστική κοινωνία στρέφεται ταυτόχρονα και με την ίδια ενέργεια ενάντια και στην απολυταρχία και ενάντια στην καπιταλιστική εκμετάλλευση, κι ότι το πρόγραμμα της επαναστατικής του πάλης επικεντρώνεται με την ίδια έμφαση στις πολιτικές ελευθερίες και στην κατάκτηση του οκταώρου όσο και ανθρωπινότερων συνθηκών ζωής για το προλεταριάτο. Αυτός ο διπλός χαρακτήρας της Ρωσικής Επανάστασης εκφράζεται στη στενή σύνδεση του οικονομικού με τον πολιτικό αγώνα και στην αμοιβαία αλληλεπίδρασή τους που όπως έχουμε δει είναι ένα χαρακτηριστικό των ρωσικών γεγονότων που βρίσκει την κατάλληλη έκφρασή του στη μαζική απεργία». (Rosa Luxemburg, *The Mass Strike*, VII, *The Role of Mass strike in the Revolution*)

Η αντίληψη της Ρόζας Λούξεμπουργκ, σημειώνει ο Ράιντεκ, «ουσιαστικά δεν διαφέρει από αυτήν του Τρότσκι. [...] Η Ρόζα Λούξεμπουργκ είχε ήδη ασχοληθεί με τις προοπτικές της Ρωσικής επανάστασης αμέσως μετά την ήττα της επανάστασης του 1905-1906 σ' ένα άρθρο το οποίο

ασκούσε πολεμική εναντίον ενός βιβλίου του γνωστού Μενσεβίκου δημοσιολόγου Τσερεβάνιν. Σ' αυτό το άρθρο, που εμφανίστηκε το 1908 στο Πολωνικό Μαρξιστικό περιοδικό *Przegląd socjaldemokratyczny*, υπερασπίστηκε τη θέση ότι ακόμα και οι αστικές επαναστάσεις, όπως αυτή της Γαλλικής Επανάστασης, για να πετύχουν ακόμα και τους περιορισμένους αστικούς στόχους τους, πρέπει να πάνε πέρα απ' αυτούς και ότι όσο μια επανάσταση βαθαίνει την ανάπτυξή της, τόσο μειώνεται και ο κίνδυνος πσιωγυρίσματος από την αντεπανάσταση». (Καρλ Ράντεκ, Οι μαρξιστές και η Επανάσταση του 1905, στον τόμο Η Ρώσικη Επανάσταση του 1905, εκδόσεις Λέων)

Για τις διαρκοεπαναστατικές της απόψεις, η μεγάλη επαναστάτρια θα προκαλέσει τη μήνη του Στάλιν, που μετά θάνατο θα την κατατάξει στους... «κεντριστές». Ο Τρότσκι θα γράψει, το 1932 ένα σημαντικό άρθρο με τίτλο «Κάτω τα χέρια από τη Ρόζα Λούξεμπουργκ».

Όμως, εκτός της Ρόζας Λούξεμπουργκ κι άλλοι μαρξιστές της εποχής εκείνης μίλησαν για το ζήτημα της διαρκούς επανάστασης.

Δυο συγγραφείς, οι Richard Day and Daniel Gaido, σε ένα βιβλίο τους με τίτλο «*Witnesses to Permanent Revolution*», (Haymarket 2011), έχουν συγκεντρώσει πλήθος ντοκουμέντων σχετικά με την ιστορική καταγωγή της θεωρίας της διαρκούς, με βιβλιογραφικές παραθέσεις από έργα του Μέρινγκ, της Ρόζας Λούξεμπουργκ, του Πάρβους, ακόμη και του Κάουτσκι και του Ριαζάνοφ.

Μέσα στις αλλαγμένες κοινωνικές συνθήκες στην πα-

γκόσµια κατάσταση που έφερε η στροφή στον ιµπεριαλισµό και η επίδρασή τους στη Ρωσία, στις αρχές του 20ου αιώνα, ο Τρότσκι θα ξαναπιιάσει το νήµα της θεωρίας της διαρκούς επανάστασης αναπτύσσοντάς την σε µια σηµαντική θεωρία της εσωτερικής δυναµικής της επαναστατικής διαδικασίας.

Μόνο ο δογµατικός γραφειοκρατικός συντηρητισµός µπορούσε να ισχυριστεί ότι η θεωρία της διαρκούς ήταν µια τροτσκιστική παραδοξότητα. Και η απόρριψη, ή η αγνόηση, σήµερα, της θεωρίας της διαρκούς επανάστασης είναι ένα µέτρο της αστρονομικής αποµάκρυνσης από τον µαρξισµό διαφόρων αριστερών κεντρικιστικών οργανώσεων - δεν µιλάµε για τους νεκροθάφτες της.

Οι ιδιομορφίες της ρώσικης επανάστασης - η απάντηση του Τρότσκι

Στις αρχές του 20ου αιώνα είχαν μεσολαβήσει πάνω από ένας αιώνας από τη Μεγάλη Γαλλική Επανάσταση, μισός αιώνας από τις επαναστάσεις του 1848 και πάνω από τρεις δεκαετίες από την Παρισινή Κομμούνα του 1871. Η ιστορική καθυστέρηση στην πραγματοποίηση της ρωσικής επανάστασης δεν μπορούσε παρά να αφήσει πάνω της τα αποτυπώματα του χρόνου.

Μέχρι το 1905 η σοσιαλιστική σκέψη θεωρούσε αξιωματικά δεδομένο ότι η ρωσική επανάσταση θα ακολουθούσε -έστω και με μεγάλη καθυστέρηση- την ίδια πορεία που ακολούθησαν τα πιο προοδευμένα έθνη. Εξ άλλου δεν ήταν ο Μαρξ που τόνιζε (στον πρόλογο του Κεφαλαίου) ότι «η βιομηχανικά πιο αναπτυγμένη χώρα δείχνει στη λιγότερο αναπτυγμένη απλώς την εικόνα του μέλλοντός της»; (Καρλ Μαρξ, *Το Κεφάλαιο*, πρόλογος στην πρώτη έκδοση). Αλλά δεν ήταν ο Μαρξ υπεύθυνος για την ρεφορμιστική καρικατούρα τις θεωρίας του.

Ο νεαρός Τρότσκι, μνημένος στη μαρξιστική φιλοσοφία από τον ιταλό φιλόσοφο Λαμπριόλα, θα δώσει μια ρη-

Ξικέλευθη απάντηση στο ζήτημα της επικείμενης ρωσικής επανάστασης. Μια απάντηση που δεν υπότασσε την αναγκαία ανάλυση της κοινωνικής πραγματικότητας στα τσιτάτα –συνήθως απομονωμένα από το πλαίσιο τους- ούτε θεωρούσε τις πρότερες απαντήσεις θέσφατα.

Βεβαίως, όπως όλοι οι μαρξιστές της εποχής του θα ξεκινήσει από τον αστικοδημοκρατικό χαρακτήρα της ρωσικής επανάστασης. Όμως, θα επιμείνει στις ιδιομορφίες της Ρωσίας που διαμόρφωναν νέους, πρωτότυπους κοινωνικούς συσχετισμούς.

A) Το προλεταριάτο

Πρώτον, στη Ρωσία, ύστερα από μια γρήγορη εκβιομηχάνιση στα χρόνια 1893-1902, αποτέλεσμά της «μετανάστευσης» του ευρωπαϊκού κεφαλαίου ύστερα από τη μακρά ύφεση του 1873-1895, είχε διαμορφωθεί ένα ισχυρό και συγκεντρωμένο στις πόλεις προλεταριάτο. Αντίθετα, όταν ξέσπαγε η γαλλική επανάσταση ένα ελάχιστο ποσοστό του πληθυσμού ζούσε στις πόλεις. Το προλεταριάτο ήταν υποτυπώδες. Κατ' ουσία δεν υπήρχε ακόμη δημιουργημένη η τάξη των μισθωτών εργατών. Οι πληβειακές μάζες ήταν οι πρωταγωνιστές της επανάστασης, όμως δεν μπορούσαν να έχουν μια ανεξάρτητη ταξική θέση. Στις επαναστάσεις του 1848 οι φιλελεύθερες αστικές τάξεις, στη Γαλλία, τη Γερμανία ή την Αυστρία ήταν ήδη πολύ φοβισμένες για να παίξουν έναν ανεξάρτητο ρόλο, ενώ το προλεταριάτο έκανε μόλις την ιστορική του εμφάνιση, χωρίς να έχει ακόμη κερδίσει την πολιτική του ανεξαρτησία. Η Κομμούνα του Πα-

ρισιού το 1871 θα ορθώσει στα αριστερά της μπουρζουαζίας μια νέα κοινωνική δύναμη που αμφισβητούσε την αστική κυριαρχία και συνολικά το καθεστώς της ατομικής ιδιοκτησίας στα μέσα παραγωγής. Έκτοτε, καμιά μπουρζουαζία στον κόσμο δεν μπορούσε να έχει το ριζοσπαστισμό των γάλλων αστών δημοκρατών.

B) Βιομηχανία

Το 1789 όσο και το 1850 η ανάπτυξη τόσο των πόλεων όσο και της βιομηχανίας της Γαλλίας δεν μπορούσε καν να συγκριθεί με εκείνη της Ρωσίας του 1905.

Η Ρωσία, λόγω της ιστορικής καθυστέρησης, πέρασε, υπό την πίεση του δυτικού κεφαλαίου, απ' ευθείας στη μεγάλη βιομηχανία χωρίς να περάσει από τη φάση της βιοτεχνίας/χειροτεχνίας. Πριν προλάβει να δημιουργηθεί η συντεχνία των μαστόρων διαμορφώθηκε ένα ισχυρό βιομηχανικό προλεταριάτο, συγκεντρωμένο σε μεγάλα εργοστάσια όπως το Πουτίλοφ, με δεκάδες χιλιάδες εργάτες - ένας παράγοντας που άλλαζε όλα τα δεδομένα στους ταξικούς κοινωνικούς συσχετισμούς. Επιπλέον είχε ως αποτέλεσμα να μην υπάρχει ισχυρή μικροαστική τάξη στις πόλεις. Έτσι, ανάμεσα στη λαοθάλασσα των εκατομμυρίων αγροτών που ζούσαν διασκορπισμένοι στην ύπαιθρο, στις πόλεις, ένα μειοψηφικό αλλά δυναμικό και συγκεντρωποιημένο προλεταριάτο πάνω από 5.000.000 βιομηχανικών εργατών έκανε τα πρώτα του ταξικά βήματα. Στον άλλο πόλο βρισκόταν η μπουρζουαζία.

Γ) Η μπουρζουαζία

Η φιλελεύθερη μπουρζουαζία ήταν ήδη πολύ συντηρητική και δεμένη με χίλια νήματα με τους γαιοκτήμονες και το διεθνές χρηματιστικό κεφάλαιο. «Μικρή αριθμητικά, απομονωμένη από το ‘λαό’, ημι-αλλοδαπή, χωρίς ιστορικές παραδόσεις και εμπνεόμενη μόνο από την απληστία του κέρδους» (Λ. Τρότσκυ, *Αποτελέσματα και Προοπτικές*) δεν μπορεί να παίξει επαναστατικό ρόλο. Η ρωσική φιλελεύθερη μπουρζουαζία ήλθε αργά στο ιστορικό προσκήνιο για να μπορεί να ορθωθεί ενάντια στην τσαρική απολυταρχία και να ηγηθεί του έθνους στην αστική δημοκρατική επανάσταση. Έτσι, «η επανάσταση μπορούσε να πραγματοποιηθεί όχι από αυτήν, αλλά εναντίον της», θα σημειώσει ο Τρότσκυ.

Δ) Σοσιαλιστικό κίνημα

Μπορεί η Ρωσία να είχε καθυστερήσει στην πραγμάτωση της αστικής της επανάστασης, όμως, η ιστορική καθυστέρηση συνδυαζόταν με ένα άλλο παράγωγο. Τη διαμόρφωση μιας επαναστατικής σοσιαλιστικής πρωτοπορείας, έναν παράγοντα που κανείς δεν μπορούσε να αγνοήσει. Έχοντας, λόγω της τσαρικής απολυταρχίας αναγκαστεί να ζήσουν εξόριστοι στην αναπτυγμένη Δύση, οι ρώσοι επαναστάτες κατέκτησαν τα πιο προχωρημένα ιδεολογικά εφόδια της σοσιαλιστικής σκέψης, διατηρώντας συγχρόνως τη φλόγα του επαναστάτη που πολεμά την απολυταρχία -όταν απαιτείται- με το όπλο στο χέρι.

Όπως ο Τρότσκι παρατηρούσε αργότερα:

«Η ιστορική καθυστέρηση όμως δεν σημαίνει μια απλή αναπαραγωγή της εξέλιξης των ανεπτυγμένων χωρών απλά και μόνο με καθυστέρηση ενός ή δύο αιώνων. Γεννά ένα εντελώς νέο «συνδυασμένο» σχηματισμό, όπου οι τελευταίες κατακτήσεις της καπιταλιστικής τεχνικής και δομής ριζώνουν μέσα σε σχέσεις φεουδαρχικής και προ-φεουδαρχικής βαρβαρότητας, μεταμορφώνοντας και υποτάσσοντας τις και δημιουργώντας μια ιδιαίτερη αλληλοσύνδεση τάξεων. Το ίδιο ισχύει και για τη σφαίρα των ιδεών. Ακριβώς λόγω της ιστορικής της καθυστέρησης, η Ρωσία μετατράπηκε στη μόνη Ευρωπαϊκή χώρα όπου ο Μαρξισμός ως θεωρία και η Σοσιαλδημοκρατία ως κόμμα, αναπτύχθηκαν τρομερά ακόμα και πριν από την αστική επανάσταση. Είναι λοιπόν πολύ φυσικό ότι το πρόβλημα της συσχέτισης μεταξύ της πάλης για τη δημοκρατία και της πάλης για σοσιαλισμό στη Ρωσία υποβλήθηκε στην πιο βαθιά θεωρητική ανάλυση». (Λ. Τρότσκι, *Τρεις αντιλήψεις για τη Ρώσικη Επανάσταση*, Κείμενα 1939).

Ε) Το πρόβλημα της αγροτιάς

Καθώς η πλειοψηφία του λαού στη Ρωσία ήταν αγρότες πολλοί θεωρούσαν τον ρόλο των αγροτών στην επανάσταση αποφασιστικό. Και ασφαλώς ήταν. Όμως, το γεγονός ότι η αγροτιά ήταν διασκορπισμένη, εσωτερικά διαιρεμένη, ετερογενής, πολιτικά και πολιτιστικά πολύ καθυστερημένη, έκανε τον νεαρό Τρότσκι να συμπεράνει ότι η αγροτιά δεν μπορεί να ηγηθεί της επανάστασης.

Το συμπέρασμά του, όπως το συνόψισε στην επανέκδο-

ση του βιβλίου του *Αποτελέσματα και Προοπτικές* που πρωτοκυκλοφόρησε το 1906 αλλά επανεκδόθηκε από την Κομιντέρν το 1919, ήταν το εξής:

«...η Επανάσταση έχοντας ξεκινήσει ως αστική επανάσταση όσον αφορά στα πρώτα της καθήκοντα, σύντομα θα οδηγήσει σε πανίσχυρες ταξικές συγκρούσεις και τελικά θα νικήσει μονάχα με τη μεταφορά της εξουσίας στη μόνη ικανή τάξη, που μπορεί να σταθεί επικεφαλής των καταπιεσμένων μαζών, δηλαδή το προλεταριάτο. Ερχόμενο στην εξουσία, το προλεταριάτο, όχι μόνο δεν θα θέλει, αλλά δεν μπορεί να περιοριστεί σ' ένα αστικοδημοκρατικό πρόγραμμα. Θα μπορέσει να φέρει σε πέρας την επανάσταση μόνο αν η Ρωσική Επανάσταση μετατραπεί σε Επανάσταση του Ευρωπαϊκού προλεταριάτου. Το αστικοδημοκρατικό πρόγραμμα της Επανάστασης τότε θα υποσκελιστεί, μαζί με τους εθνικούς του περιορισμούς και η προσωρινή πολιτική κυριαρχία της Ρωσικής εργατικής τάξης θα εξελιχθεί σε πρόλογο της Σοσιαλιστικής δικτατορίας. Στην περίπτωση όμως που η Ευρώπη παραμείνει αδρανής, η αστική αντεπανάσταση δεν θα ανεχτεί την κυβέρνηση των εργαζόμενων μαζών στη Ρωσία και θα πωσωγυρίσει τη χώρα, πολύ πιο πίσω από μια δημοκρατική εργατική και αγροτική Πολιτεία. Συνεπώς, το προλεταριάτο, μόλις κατακτήσει την εξουσία δεν μπορεί να περιοριστεί μέσα στα όρια της αστικής δημοκρατίας. Πρέπει να υιοθετήσει την τακτική της διαρκούς επανάστασης, δηλαδή πρέπει να καταστρέψει τους φραγμούς μεταξύ του μίνιμουμ και του μάξιμουμ προγράμματος της Σοσιαλδημοκρατίας, να περάσει

σε ολοένα και πιο ριζοσπαστικές κοινωνικές μεταρρυθμίσεις και να επιδιώξει την άμεση υποστήριξη της επανάστασης στη Δυτική Ευρώπη». (Λ. Τρότσκι, *Αποτελέσματα και Προοπτικές*, στον τόμο *Η Ρώσικη επανάσταση του 1905*, εκδόσεις Λέων, σελ. 29-30).

Απέναντι στους λάτρεις του τεχνολογικού ντετερμινισμού θα σημειώσει λίγο πριν δολοφονηθεί από τον πράκτορα του Στάλιν Μερκαντέρ :

«Σε μια χώρα οικονομικά πιο καθυστερημένη, το προλεταριάτο μπορεί να πάρει την εξουσία πιο γρήγορα από ό,τι σε μια προηγμένη καπιταλιστική χώρα. Η υπόθεση κάποιου είδους αυτόματης εξάρτησης του προλεταριάτου από τις τεχνικές δυνάμεις και τους πόρους μιας χώρας είναι μια προκατάληψη που πηγάζει από έναν ακραίο υπεραπασχολούμενο «οικονομικό» υλισμό. Μια τέτοια άποψη δεν έχει τίποτα κοινό με τον Μαρξισμό... ». (Λ. Τρότσκι, *Τρεις αντιλήψεις της Ρωσικής επανάστασης*)

Βεβαίως, η λιγότερο αναπτυγμένη χώρα, παρότι μπορεί να φθάσει στην εξουσία νωρίτερα, στο σοσιαλισμό μάλλον θα φθάσει αργότερα, θα σημειώσει στα κείμενά του για τις ΗΠΑ.

Η εξέλιξη της ιστορίας -από την έκρηξη της επανάστασης του 1905 και τη δημιουργία του πρώτου εργατικού σοβιέτ (με πρόεδρο τον 25χρονο Τρότσκι) ως την αιματηρή της καταστολή· κι από την έκρηξη της δεύτερης επανάστασης του Φλεβάρη 1917 ως την αδυναμία της να λύσει τα κοινωνικά ζητήματα -το μοίρασμα της γης στους αγρότες, την εγκαθίδρυση δημοκρατίας με ανατροπή του τσαρι-

σμού, το πρόβλημα των εθνοτήτων, την εξασφάλιση ειρήνης και ψωμιού στο λαό και η αναγκαιότητα της «εφόδου στον ουρανό» με την τρίτη ρωσική επανάσταση, την προλεταριακή σοσιαλιστική επανάσταση του 1917 και την εγκαθίδρυση της δημοκρατίας των σοβιέτ, υπό την ηγεσία του μπολσεβίικου κόμματος του Λένιν-, επιβεβαίωσαν την πρόβλεψη του Τρότσκυ. Η διαρκής επανάσταση ήταν αναγκαία και δυνατή.

Αλλά και αυτή η επανάσταση, είχε τα ιστορικά της όρια, αφού η διεθνής επανάσταση ηττήθηκε. Στις συνθήκες της απομόνωσης ο παρασιτικός γραφειοκρατισμός αναπτύχθηκε ως καρκίνωμα οδηγώντας στον εκφυλισμό την ΕΣΣΔ και τελικά στην κατάρρευση, μέσα από ενδόρρηξη, το 1991. Τα ιστορικά γεγονότα είναι ο πιο αδιάψευστος κριτής. Αν ο μαρξισμός δίνει την δυνατότητα για τέτοιου είδους ιστορικές προγνώσεις, αυτό σημαίνει ότι ως θεωρία περνάει τη δοκιμασία της ιστορίας.

Ο Λένιν για τη Διαρκή Επανάσταση

Ο Τρότσκι μετά το συνέδριο του 1903 και το σχίσμα στο ρωσικό εργατικό σοσιαλδημοκρατικό κόμμα κράτησε θέση ουδετερότητας απέναντι στις δυο φράξιες των μενσεβίκων και των μπολσεβίκων. Ήταν συμφιλιωτής, όπως χαρακτήριζε αυτή την τάση ο Λένιν - κι αυτό ήταν το μεγαλύτερο λάθος του Τρότσκι, όπως ο ίδιος αναγνώρισε αργότερα, εντασσόμενος στο μπολσεβίκικο κόμμα. «Από τότε δεν υπήρξε καλύτερος μπολσεβίκος», θα πει ο Λένιν.

Στο ζήτημα του χαρακτήρα της επανάστασης, οι μενσεβίκοι, με θεωρητικό αρχηγό τον Πλεχάνοφ, υποστηρίζοντας τον αστικό χαρακτήρα της επανάστασης θεωρούσαν δεδομένο ότι θάπρεπε η εξουσία να μεταβιβαστεί στην μπουρζουαζία, και μέσα στις συνθήκες αστικού κοινοβουλευτισμού να διαμορφωθούν οι όροι για την ανάπτυξη, σε μια ύστερη ιστορική φάση, της ταξικής πάλης για το σοσιαλισμό.

Ήταν μια τυπική θεωρία των σταδίων, απόρροια μιας γραμμικής αντίληψης της ιστορίας, σύμφωνα με την οποία η εξέλιξη κάθε χώρας θάπρεπε υποχρεωτικά να προκύπτει αναλλοίωτα από το ήδη διαμορφωμένο καλούπι της ιστο-

ρικής πορείας των πιο εξελιγμένων χωρών. Η ιστορική ιδιομορφία, το πέρασμα του ιστορικού χρόνου, δεν έπαιζε κανένα ρόλο.

Φυσικά, σε μια τέτοια αντίληψη, η φιλελεύθερη μπουρξουαζία είχε, κληρονομικώ δικαίω, τα πρωτεία στην κατάληψη της εξουσίας, ενώ το εργατικό σοσιαλιστικό κίνημα θάπρεπε να (αυτο)περιοριστεί στον ρόλο της αριστερής πτέρυγας του δημοκρατικού μετώπου. Ήταν μια θέση που με συνέπεια κράτησαν το 1917, στηρίζοντας αρχικά την καπιταλιστική κυβέρνηση του πρίγκηπα Λβοφ-Μιλιούκοφ και μετά του Κερένσκι.

Από την πλευρά του ο Λένιν και ο μπολσεβικισμός αναγνώριζε τον αστικοδημοκρατικό χαρακτήρα της επικείμενης ρωσικής επανάστασης. Όμως, εξ αρχής υπεράσπιζε σταθερά την ταξική ανεξαρτησία της εργατικής τάξης και ήταν εχθρικός σε κάθε συνεργασία με την φιλελεύθερη αστική τάξη που θεωρούσε πως είχε γίνει συντηρητική και -μετά το 1905- αντεπαναστατική.

Η σκέψη του Λένιν επικεντρωνόταν σε μια στρατηγική απόσπασης της αγροτιάς -που αποτελούσε τη συντριπτική πλειοψηφία του ρωσικού λαού- από την επιρροή της μπουρξουαζίας και συμμαχίας της με το προλεταριάτο. Θεωρούσε ότι η απελευθέρωση της κοινωνίας και των παραγωγικών δυνάμεων από τα δεσμά της δουλοπαροικίας και της τσαρικής απολυταρχίας δεν μπορούσε να επιτευχθεί χωρίς ριζοσπαστική λύση του αγροτικού ζητήματος. Ως καθήκον της επανάστασης, ο Λένιν έθετε τη δημιουργία ενός δημοκρατικού καθεστώτος, μέσω της «δημοκρατικής δι-

κτατορίας του προλεταριάτου και της αγροτιάς». Ήταν μια φόρμουλα που μέχρι τότε ποτέ δεν είχε δοκιμαστεί, όμως, στις συνθήκες της Ρωσίας των αρχών του 20ου αιώνα, όπου το αγροτικό ζήτημα έβραζε, μετά την αποτυχία της «από τα πάνω» μεταρρύθμισης του 1861, ο Λένιν θεωρούσε πως μπορούσε να αντιμετωπίσει τα στρατηγικά ζητήματα της ρωσικής επανάστασης. Αν πριν έναν αιώνα, στη Μεγάλη Γαλλική επανάσταση, η ριζοσπαστική αστική τάξη κέρδισε την υποστήριξη των αγροτικών μαζών, γιατί δεν θα μπορούσε, η νέα προοδευτική τάξη της ιστορίας, το προλεταριάτο, να κερδίσει την αγροτιά στη Ρωσία των αρχών του 20ου αιώνα; Ωστόσο, στη διατύπωση του Λένιν, δεν λυνόταν εκ των προτέρων το ζήτημα του πολιτικού συσχετισμού δυνάμεων προλεταριάτου - αγροτιάς. Τί θα γινόταν μετά τη νίκη της επανάστασης; ποια κοινωνική τάξη θα υπερίσχυε στην υποθετική δημοκρατική δικτατορία; Ποια κόμματα θα εκπροσωπούσαν την αγροτιά; Ο Τρότσκι, στο βιβλίο του *Διαρκής Επανάσταση* (1929) θα χαρακτηρίσει τη φόρμουλα του Λένιν του 1905 «αλγεβρική». Στο *Αποτελέσματα και Προοπτικές* (1906) θα σημειώσει:

«Από ό,τι έχουμε πει παραπάνω, είναι ξεκάθαρο το πώς βλέπουμε την ιδέα της "δικτατορίας του προλεταριάτου και της αγροτιάς". Ουσιαστικά το θέμα δεν είναι το αν την θεωρούμε επιτρεπτή θεωρητικά, το αν "επιθυμούμε ή όχι" μια τέτοια μορφή πολιτικής συνεργασίας. Απλά πιστεύουμε ότι είναι μη πραγματοποιήσιμη – τουλάχιστον με μια άμεση έννοια.

Πράγματι, μια τέτοια συμμαχία προϋποθέτει είτε ότι

κάποιο από τα υπάρχοντα αστικά κόμματα ασκεί επιρροή πάνω στην αγροτιά, είτε ότι η αγροτιά θα έχει δημιουργήσει ένα δικό της ανεξάρτητο και πανίσχυρο κόμμα. Ωστόσο, έχουμε προσπαθήσει να δείξουμε ότι ούτε το ένα ούτε το άλλο είναι δυνατό». (Λ. Τρότσκυ, ό.π., σελ. 87)

Ο Λένιν, στο III συνέδριο του Σοσιαλδημοκρατικού Εργατικού Κόμματος Ρωσίας (ΣΔΕΚΡ), που συνήλθε στο εξωτερικό, στη διάρκεια της επανάστασης του 1905 (Μάρτης 1905) θα επιμείνει στην αλγεβρική του φόρμουλα. Αλλά είναι σαφές πως η αντίληψή του κινείται σε διαφορετική κατεύθυνση από τη μενσεβίκικη θεωρία των σταδίων, που την περιγελά.

Ειρωνευόμενος τους οπαδούς της γραμμικής αντίληψης των σταδίων ο Λένιν θα γράψει:

«Πρέπει στ' αλήθεια να αντιλαμβάνεται κανείς την ιστορία σαν μαθητούδι για να φαντάζεται την υπόθεση χωρίς 'άλματα', με τη μορφή κάποιας βραδείας και ισόμετρης ανοδικής ευθύγραμμης κίνησης: στην αρχή έχει ως πούμε σειρά η φιλελεύθερη μεγαλοαστική τάξη με τις μικροπαρωχηρήσεις της απολυταρχίας, έπειτα έρχεται η επαναστατική μικροαστική τάξη με τη λαοκρατική δημοκρατία, τέλος το προλεταριάτο με τη σοσιαλιστική επανάσταση». (Λένιν, *Η επαναστατική δημοκρατική δικτατορία του προλεταριάτου και της αγροτιάς, Άπαντα*, τόμ. 10, σελ. 27)

Και σε άλλο σημείο: «Οι 'οικονομιστές' μας έβαλαν αμέσως σε κυκλοφορία τη 'θεωρία των σταδίων'... Τώρα μας προτείνουν να χωρίσουμε από τα πριν, όμορφα όμορφα, σε στάδια και την επανάσταση», (Λένιν, *Δυο Τακτικές*,

Άπαντα, τομ. 11, σελ. 22).

Στο ίδιο αυτό κείμενο ο Λένιν θα αναπτύξει την έννοια της μετεξέλιξης της επανάστασης από αστικοδημοκρατική σε σοσιαλιστική και ρητά θα φθάσει στην έννοια της διαρκούς επανάστασης από το δικό του δρόμο:

«Το προλεταριάτο πρέπει να οδηγήσει τη δημοκρατική επανάσταση ως το τέλος, παίρνοντας μαζί του τη μάζα της αγροτιάς, για να τσακίσει με τη βία την αντίσταση της απολυταρχίας και να εξουδετερώσει την αστάθεια της αστικής τάξης. Το προλεταριάτο πρέπει να πραγματοποιήσει τη σοσιαλιστική επανάσταση, παίρνοντας μαζί του τη μάζα των μισοπρολεταριακών στοιχείων του πληθυσμού για να συντρίψει με τη βία την αντίσταση της αστικής τάξης, και να εξουδετερώσει την αστάθεια της αγροτιάς και των μικροαστών. (*Οι Δυο Τακτικές*, τομ. 11, σελ. 90).

Θέτοντας στο επαναστατικό εργατικό κίνημα τα καθήκοντα για τα οποία πρέπει να παλέψει στην επανάσταση θα σημειώσει:

«Επικεφαλής όλου του λαού και προπάντων της αγροτιάς – για την πλήρη ελευθερία, για την συνεπή δημοκρατική επανάσταση, για τη δημοκρατία! Επικεφαλής όλων των εργαζομένων και υφισταμένων την εκμετάλλευση – για το σοσιαλισμό! Αυτή πρέπει να είναι στην πράξη η πολιτική του επαναστατικού προλεταριάτου, αυτό είναι το ταξικό σύνθημα που πρέπει να διαποτίζει και να καθορίζει τη λύση κάθε προβλήματος τακτικής, κάθε πρακτικό βήμα του εργατικού κόμματος τον καιρό της επανάστασης». (*Οι Δυο Τακτικές*, τόμ. 11, σελ. 105)

Τον Σεπτέμβρη του 1905, στο άρθρο για τη Στάση της Σοσιαλδημοκρατίας απέναντι στο Αγροτικό Κίνημα, ρητά θα μιλήσει για τη διαρκή επανάσταση:

«Ο ταξικός ανταγωνισμός ανάμεσα στο αγροτικό προλεταριάτο και στην αγροτική αστική τάξη είναι αναπόφευκτος, κι εμείς προκαταβολικά τον βγάζουμε στην επιφάνεια, τον εξηγούμε, ετοιμαζόμαστε για την πάλη πάνω στη βάση αυτού του ανταγωνισμού. Μία από τις αφορμές αυτής της πάλης μπορεί πολύ θαυμάσια να αποτελέσει το ζήτημα: σε ποιόν και πώς θα δοθεί η δημευμένη γη; Κι εμείς δεν το πνίγουμε αυτό το ζήτημα, δεν υποσχόμαστε εξισωτικό μοίρασμα, ‘κοινωνικοποίηση’ κλπ., αλλά λέμε: εδώ πάλι θα παλέψουμε, ξανά θα παλέψουμε, θα παλέψουμε σε νέο πεδίο και με άλλους συμμάχους: εδώ θα είμαστε οπωσδήποτε μαζί με το αγροτικό προλεταριάτο, μαζί μ’ όλη την εργατική τάξη ενάντια στην αγροτική αστική τάξη. Στην πράξη αυτό μπορεί να σημαίνει και πέρασμα της γης στην τάξη των μικρονοικοκυρέων-αγροτών, εκεί όπου επικρατεί η υποδουλωτική, δουλοπαροικιακή μεγάλη ιδιοκτησία, εκεί όπου δεν υπάρχουν ακόμα οι υλικοί όροι για τη μεγάλη σοσιαλιστική παραγωγή, μπορεί να σημαίνει και εθνικοποίηση, με τον όρο της ολοκληρωτικής νίκης της δημοκρατικής επανάστασης, μπορεί να σημαίνει και μεταβίβαση των μεγάλων κεφαλαιοκρατικών κτημάτων στις ενώσεις των εργατών, γιατί από τη δημοκρατική επανάσταση θ’ αρχίσουμε αμέσως να περνάμε, και ακριβώς στο μέτρο των δυνάμεών μας, στο μέτρο των δυνάμεων του συνειδητού και οργανωμένου προλεταριάτου, **θ’ αρ-**

χίσουμε να περνάμε στη σοσιαλιστική επανάσταση. Είμαστε υπέρ της διαρκούς επανάστασης. Δεν θα σταματήσουμε στη μέση του δρόμου». (Λένιν, *Άπαντα*, τομ. 11, σελ. 222-23 – η υπογράμμιση δική μας).

Επομένως, στη διάρκεια της επανάστασης του 1905 ο Λένιν φαίνεται έτοιμος να «λύσει» την αλγεβρική εξίσωση του πολιτικού συσχετισμού προλεταριάτου – αγροτιάς υπέρ της προλεταριακής ηγεμονίας. Όμως αυτό, κατά τη γνώμη του, πρέπει να είναι ένα ζήτημα που θα λυθεί στο πεδίο της ταξικής πάλης - και η επανάσταση εκείνη ηττήθηκε.

Μετά την επανάσταση του 1905 ο Λένιν βγάζοντας τα μαθήματα θα προχωρήσει παραπέρα τις θεωρητικές του επεξεργασίες επισημαίνοντας τον αντιδραστικό ρόλο της φιλελεύθερης μπουρζουαζίας:

«Και όλη η ιστορική σημασία της πρώτης περιόδου της ρωσικής επανάστασης μπορεί να συνοψιστεί σε τούτα τα λόγια: ο φιλελευθερισμός απόδειξε ήδη οριστικά την αντεπαναστατικότητα του, την ανικανότητά του να καθοδηγήσει την αγροτική επανάσταση· η αγροτιά δεν κατάλαβε ακόμη πέρα για πέρα ότι η πραγματική νίκη μπορεί να κατακτηθεί μόνο με τον επαναστατικό-δημοκρατικό δρόμο, κάτω από την ηγεσία του σοσιαλιστικού προλεταριάτου». (Λένιν, *Για τη "φύση" της Ρωσικής Επανάστασης*, *Άπαντα*, τομ. 17, σελ. 10).

Το κείμενο (Μάρτης 1908) καταλήγει:

«Ναι! Ναι! Διώξτε τη φύση απ' την πόρτα, θα μπει από το παράθυρο. Η φύση της μεγάλης αστικής δημοκρατικής

επανάστασης στην αγροτική Ρωσία είναι τέτοια, που μόνο η νίκη της αγροτικής εξέγερσης -ανέφικτη δίχως τον καθοδηγητικό ρόλο του προλεταριάτου- είναι ικανή να οδηγήσει αυτήν την επανάσταση στη νίκη παρά και ενάντια στην έμφυτη αντεπαναστατικότητα του αστικού φιλελευθερισμού». (Λένιν, *ό.π.* σελ.13)

Όμως, ακόμη διατηρεί την αντίληψη της δημοκρατικής δικτατορίας του προλεταριάτου και της αγροτιάς:

«Η νίκη της επανάστασης μπορεί να επιτευχθεί μόνο με μια δικτατορία, επειδή η πραγματοποίηση των μετασχηματισμών που άμεσα και επειγόντως απαιτούνται από το προλεταριάτο και την αγροτιά θα προκαλέσουν την απελπισμένη αντίδραση των γαιοκτημόνων, της μεγάλης μπουρζουαζίας και του Τσαρισμού. Χωρίς τη δικτατορία θα είναι αδύνατο να σπάσει αυτή η αντίσταση και να αποκρουστούν οι αντεπαναστατικές απόπειρες. Όμως αυτή βέβαια, δεν θα είναι μια σοσιαλιστική αλλά μια δημοκρατική δικτατορία.

Δεν θα είναι ικανή να αγγίξει (χωρίς μια ολόκληρη σειρά μεταβατικών βαθμίδων επαναστατικής ανάπτυξης), τα θεμέλια του καπιταλισμού. Θα μπορέσει στην καλύτερη περίπτωση, να πραγματοποιήσει μια επαναδιανομή της αγροτικής ιδιοκτησίας υπέρ της αγροτιάς, να εισαγάγει ένα συνεπή και πλήρη εκδημοκρατισμό μέχρι την εγκαθίδρυση της δημοκρατίας, να ξεριζώσει όλα τα Ασιατικά και φεουδαρχικά χαρακτηριστικά όχι μόνο από την καθημερινή ζωή του χωριού αλλά επίσης και από το εργοστάσιο, να κάνει την αρχή για μια σοβαρή βελτίωση και να ανυψώσει

τους όρους ζωής των εργατών και τελευταίο αλλά όχι έσχατο, να ανάψει την επαναστατική πυρκαγιά προς την Ευρώπη». (Λένιν, *Δυο Τακτικές*, τομ. 11, σελ. 44)

Ο Λένιν για τη Διαρκή Επανάσταση - Οι θέσεις του Απρίλη

Ένα πλεονέκτημα του Λένιν έναντι πολλών επαναστατών της γενιάς του ήταν ότι παρά την επιμονή του στις φόρμουλες, στις θεωρητικές διατυπώσεις, στην ακριβή ανάλυση της πολιτικής κατάστασης και στα συνθήματα, εν τούτοις, ποτέ δεν έθεσε τις φόρμουλες πάνω από την πραγματική ζωή. Η φιλοσοφική του επανάσταση στη διάρκεια του 1914-16, με τη μελέτη της φιλοσοφίας και ειδικά της χεγκελιανής διαλεκτικής, θα του επιτρέψουν, το 1917, μια μεγάλη στρατηγική ανατροπή. Για να μπορείς να ηγηθείς στην ανατροπή του παλιού κόσμου πρέπει να είσαι έτοιμος να ανατρέψεις τα δικά σου σχήματα. Ο Λένιν ήταν έτοιμος.

Πίσω του είχε τη θεωρητική γνώση από την ανάλυση της εμπειρίας της επανάστασης του 1905 - της «γενικής δοκιμής» για τη Μεγάλη Οκτωβριανή επανάσταση. Έννοιες όπως γενική απεργία και σοβιέτ, έχουν σημαδέψει την τακτική και στρατηγική του για την προλεταριακή επανάσταση.

Η νέα λενινιστική στρατηγική θα έχει αφετηρία της

την φύση της εποχής, τον ιμπεριαλισμό, ως «ανώτατο στάδιο του καπιταλισμού» -του καπιταλισμού «που πεθαίνει»- και απαρχή της παγκόσμιας σοσιαλιστικής επανάστασης. Ο παγκόσμιος ιμπεριαλιστικός πόλεμος, θα γράψει, είναι ο παντοδύναμος ‘σκηνοθέτης’, ο ισχυρός επιταχυντής της ροής της παγκόσμιας ιστορίας. (*Γράμματα από μακρυνά, γράμμα 1, 7 (20) Μάρτη 1917*)

Για τον Λένιν, αν η κόλαση του Πρώτου ιμπεριαλιστικού Παγκόσμιου Πολέμου εγκαινίασε την Εποχή των Πολέμων, το ξέσπασμα της Φεβρουαριανής επανάστασης του 1917 θα εγκαινιάσει την Εποχή των Επαναστάσεων. Η Φεβρουαριανή επανάσταση θα είναι το πρώτο βήμα στην πάλη για την κατάληψη της εξουσίας από την εργατική τάξη με την υποστήριξη της αγροτιάς – η πρώτη πράξη της νέας εποχής της παγκόσμιας επανάστασης. Σ’ αυτό το πνεύμα μίλησε και έγραψε πολλές φορές. Λογουχάρη, μόλις πάτησε το πόδι του από την εξορία στο Φινλανδικό Σταθμό, τη νύχτα της 3 προς 4 Απριλίου. Το ρεπορτάζ της εφημερίδας *Πράβδα* θα καταγράψει το σύντομο λόγο του:

«Στο δρόμο, όρθιος πάνω στο θωρακισμένο αυτοκίνητο, ο σ. Λένιν χαιρέτισε το επαναστατικό προλεταριάτο και τον επαναστατικό ρωσικό στρατό, που μπόρεσαν να απελευθερώσουν όχι μόνο τη Ρωσία από τον τσαρικό δεσποτισμό, αλλά και που έκαναν την αρχή της κοινωνικής επανάστασης σε διεθνή κλίμακα, τονίζοντας ότι το προλεταριάτο όλου του κόσμου βλέπει με ελπίδα τα θαρραλέα βήματα του ρωσικού προλεταριάτου». (*Πράβδα, 5 Απριλίου 1917, Άπαντα τόμ. 31, σελ. 98*).

Και παρουσιάζοντας τις *Θέσεις* του, στη συνάντηση των μπολσεβίκων και στην κοινή συνάντηση μπολσεβίκων-μενσεβίκων αντιπροσώπων στο σοβιέτ θα τονίσει:

«2. Η ιδιομορφία της σημερινής στιγμής στη Ρωσία βρίσκεται στο πέρασμα από το πρώτο στάδιο της επανάστασης που έδωσε την εξουσία στην αστική τάξη εξ αιτίας της ανεπαρκούς συνειδητοποίησης και οργάνωσης του προλεταριάτου, στο δεύτερο στάδιό της που πρέπει να δώσει την εξουσία στα χέρια του προλεταριάτου και των φτωχών στρωμάτων της αγροτιάς». (Λένιν, *Τα καθήκοντα του προλεταριάτου στην τωρινή επανάσταση*, *Απαντα*, τόμ. 31).

Στην ίδια εισήγηση θα αντιταχθεί σε οποιαδήποτε υποστήριξη στην Προσωρινή κυβέρνηση και θα διατυπώσει προγραμματικές θέσεις της σοβιετικής εξουσίας.

«5. Όχι κοινοβουλευτική δημοκρατία -επιστροφή από το Σοβιέτ των εργατών βουλευτών σ' αυτή θα ήταν βήμα προς τα πίσω- αλλά δημοκρατία των Σοβιέτ των εργατών, των εργατών γης και των αγροτών βουλευτών σε όλη τη χώρα από τα κάτω ως πάνω.

Κατάργηση της αστυνομίας, του στρατού, της υπαλληλίας. [Δηλ. Αντικατάσταση του τακτικού στρατού με το γενικό εξοπλισμό του λαού].

Η αμοιβή όλων των υπαλλήλων, που θα είναι όλοι τους αιρετοί και ανακλητοί σε κάθε στιγμή, να μην ξεπερνά τη μέση αμοιβή ενός καλού εργάτη.[...]

Δήμευση όλων των περιουσιών των τσιφλικάδων.

Εθνικοποίηση όλων των γαιών της χώρας, διάθεση της

γης από τα τοπικά Σοβιέτ των εργατών γης και των αγροτών βουλευτών.[...]

7. Άμεση συγχώνευση όλων των τραπεζών της χώρας σε μια πανεθνική τράπεζα και άσκηση ελέγχου πάνω σ' αυτήν από την πλευρά του Σοβιέτ των εργατών βουλευτών».[...]

Όσο για την φόρμουλα της «δημοκρατικής δικτατορίας του προλεταριάτου και της αγροτιάς», ήδη πριν την Φεβρουαριανή Επανάσταση, την θεωρεί ξεπερασμένη. Η επερχόμενη επανάσταση στη Ρωσία θα είναι προλεταριακή, θα πεί ρητά. Μιλώντας σε φοιτητές στη Γενεύη στις 9 (22) Γενάρη 1917, με θέμα την επανάσταση του 1905, θα δώσει μια συνοπτική εκτίμηση του 1905, ρίχνοντας συγχρόνως ένα τροχιοδεικτικό βλήμα για την στρατηγική ανατροπή με τις *Θέσεις του Απρίλη*:

«Όμως, παρά το γεγονός αυτό, η ρωσική επανάσταση - ακριβώς χάρη στον προλεταριακό της χαρακτήρα με την ιδιαίτερη σημασία αυτής της λέξης που είπα παραπάνω - παραμένει ο πρόλογος της επερχόμενης ευρωπαϊκής επανάστασης. Είναι αναμφισβήτητο πως η επερχόμενη αυτή επανάσταση δεν μπορεί να είναι παρά μόνο προλεταριακή επανάσταση, και μάλιστα με τη βαθύτερη σημασία αυτής της λέξης: προλεταριακή, σοσιαλιστική και στο περιεχόμενό της». (Λένιν, *Άπαντα*, τομ. 30, σελ. 327)

Βέβαια, δεν περίμενε τόσο γρήγορα το ξέσπασμα της επανάστασης, όπως φαίνεται από το κλείσιμο της παραπάνω ομιλίας του:

«Εμείς οι ηλικιωμένοι», θα πει, «ίσως να μη ζήσουμε ως

τις αποφασιστικές μάχες αυτής της επανάστασης που έρχεται. Μπορώ όμως νομίζω, να εκφράσω με μεγάλη πεποίθηση την ελπίδα ότι η νεολαία που τόσο θαυμάσια δουλεύει στο σοσιαλιστικό κίνημα της Ελβετίας και όλου του κόσμου, θα έχει την ευτυχία όχι μόνο να αγωνιστεί, αλλά και να νικήσει στην επερχόμενη προλεταριακή επανάσταση».

Ήταν ενάμισης μήνας πριν τη Φεβρουαριανή και 10 μήνες πριν την Οκτωβριανή επανάσταση. Εν τούτοις είναι ήδη έτοιμος, θεωρητικά και πολιτικά, να ανταποκριθεί στην απρόσμενη αλλά καλόδεκτη πρόκληση της ιστορίας.

Στο 5ο από τα *Γράμματα από μακρυνά*, θα συνοψίσει τα καθήκοντα του επαναστατικού προλεταριάτου:

«Στα προηγούμενα γράμματα, τα καθήκοντα του επαναστατικού προλεταριάτου στη Ρωσία στην τωρινή στιγμή, είχαν καθοριστεί ως εξής: (1) να καταφέρουμε να φθάσουμε από τον πιο σίγουρο δρόμο στο επόμενο στάδιο της επανάστασης ή στη δεύτερη επανάσταση, η οποία (2) πρέπει να πάρει την κρατική εξουσία από τα χέρια της κυβέρνησης των τσιφλικάδων και των καπιταλιστών (των Γκουτσκόφ, των Λβοφ, των Μιλιουκόφ, των Κερένσκι) και να τη μεταβιβάσει στα χέρια της κυβέρνησης των εργατών και φτωχών αγροτών. (3) Η τελευταία αυτή κυβέρνηση πρέπει να οργανωθεί σύμφωνα με τον τύπο των Σοβιέτ των εργατών και αγροτών βουλευτών, συγκεκριμένα (4) αυτή πρέπει να τσακίσει και να βγάλει από τη μέση την παλιά και συνηθισμένη σε όλα τα αστικά κράτη κρατική μηχανή, το στρατό, την αστυνομία και τη γραφειοκρατία (υπαλληλία), αντικαθιστώντας αυτή τη μηχανή (5) όχι μόνο με τη μαζική,

αλλά και με την καθολική-γενική οργάνωση του ένοπλου λαού. (6) **Μόνο** μια τέτοια κυβέρνηση, 'τέτοια' από την άποψη της ταξικής της σύνθεσης ('επαναστατική-δημοκρατική δικτατορία του προλεταριάτου και της αγροτιάς') και των διοικητικών της οργάνων ('προλεταριακή πολιτοφυλακή') είναι σε θέση να λύσει με επιτυχία το εξαιρετικά δύσκολο και απόλυτα επείγον, το *κυριότατο* καθήκον της στιγμής, και συγκεκριμένα: να πετύχει την *ειρήνη* και όχι ειρήνη ιμπεριαλιστική, όχι συναλλαγή ανάμεσα στις ιμπεριαλιστικές Δυνάμεις για το μοίρασμα της λείας που έχουν αρπάξει οι καπιταλιστές και οι κυβερνήσεις τους, αλλά πραγματικά σταθερή και δημοκρατική ειρήνη, που είναι ανέφικτη χωρίς την προλεταριακή επανάσταση σε μια σειρά χώρες. (7) Στη *Ρωσία* η νίκη του προλεταριάτου μπορεί να πραγματοποιηθεί στο πιο κοντινό μέλλον *μόνο* με τον όρο ότι το πρώτο της βήμα θα είναι η υποστήριξη των εργατών από την τεράστια πλειοψηφία της αγροτιάς στην πάλη για τη δήμευση της τσιφλικιάδικης γαιοκτησίας (και την εθνικοποίηση όλης της γης, αν παραδεχτούμε ότι το αγροτικό πρόγραμμα 'των 104' έμεινε στην ουσία του αγροτικό πρόγραμμα της αγροτιάς). (8) Σε συνδυασμό και στη βάση μιας τέτοιας αγροτικής επανάστασης είναι δυνατά και απαραίτητα τα παραπέρα μέτρα του προλεταριάτου σε συμμαχία με τη *φτωχή* μερίδα της αγροτιάς, μέτρα που αποβλέπουν στο έλεγχο της παραγωγής και της διανομής των πιο σπουδαίων προϊόντων, στην καθιέρωση της 'γενικής υποχρεωτικής εργασίας' κτλ. Τα μέτρα αυτά υπαγορεύονται με απόλυτη αναγκαιότητα από τις συνθήκες που δημιουργο-

γησε ο πόλεμος και που θα τις οξύνει μάλιστα από πολλές απόψεις η μεταπολεμική περίοδος· στο σύνολό τους και στην εξέλιξή τους τα μέτρα αυτά θα αποτελούσαν πέρασμα στο σοσιαλισμό, που άμεσα, μονομιάς, χωρίς μεταβατικά μέτρα δεν είναι πραγματοποιήσιμος στη Ρωσία, αλλά είναι πέρα για πέρα πραγματοποιήσιμος και ζωτικά αναγκαίος σαν αποτέλεσμα τέτοιου είδους μεταβατικών μέτρων. (9) Το καθήκον της άμεσης και ιδιαίτερης οργάνωσης στα χωριά Σοβιέτ των εργατών βουλευτών, δηλαδή Σοβιέτ *μισθωτών* εργατών γης, *χωριστά* από τα Σοβιέτ των άλλων αγροτών βουλευτών, προβάλλει εδώ εξαιρετικά επιτακτικά.» (Λένιν, *Άπαντα*, τόμ. 31, σελ. 56).

Ουσιαστικά αυτό είναι το συνοπτικό πρόγραμμα του Λένιν μέχρι την ένοπλη εξέγερση του Οκτώβρη. Ενώ όμως ο Λένιν ήδη από την εξορία στο εξωτερικό προσανατολίζεται προς την άμεση πάλη για την εξουσία της εργατικής τάξης σε συμμαχία με την αγροτιά, ένα μέρος των συντρόφων του, ιδίως οι Κάμενεφ, Στάλιν, Ρίκοφ, που έχουν ήδη επιστρέψει από την εξορία στη Σιβηρία, προκρίνουν για την εργατική τάξη και τον μπολσεβικισμό το ρόλο της άκρας αριστερής πτέρυγας της δημοκρατικής επανάστασης. Υπό την διεύθυνση των Κάμενεφ και Στάλιν, η εφημερίδα Πράβδα κατρακυλούσε στον «αμυντισμό», στην υπεράσπιση της πατρίδας και στην κριτική υποστήριξη της Προσωρινής Κυβέρνησης του πρίγκηπα Αβοφ. Για τη δικαιολόγηση αυτής της θέσης, οι υποστηρικτές της, που αυτοαποκαλούνται «παλιοί μπολσεβίκοι», θα επικαλεστούν τη φόρμουλα της «δημοκρατικής δικτατορίας του προλεταριάτου και της αγροτιάς».

Ο Λένιν θα κηρύξει πόλεμο σ' αυτές τις αντιλήψεις που βασίζονταν στις «ξεπερασμένες φόρμουλες»: θα ανατρέψει όλα τα καθιερωμένα θέσφατα, στα οποία ο ίδιος είχε συμβάλλει αποφασιστικά, και θα διακηρύξει την αναγκαιότητα της άμεσης πάλης για την κατάληψη της εξουσίας από την εργατική τάξη μέσα από τα δικά της όργανα εξουσίας - τα σοβιέτ, σε συμμαχία με την αγροτιά.

Σε εκείνους που οχυρώνονταν πίσω από την αστική φύση της ρωσικής επανάστασης και βγάζαν το συμπέρασμα ότι δεν χρειάζεται «σοσιαλιστικό πείραμα» ο Λένιν θα απαντήσει ότι η αστικοδημοκρατική επανάσταση τελείωσε με την Φεβρουαριανή επανάσταση:

«Το πέραςμα της κρατικής εξουσίας από τα χέρια μιας τάξης στα χέρια μιας άλλης είναι το πρώτο, το κύριο, το βασικό γνώρισμα της επανάστασης, τόσο με την αυστηρά-επιστημονική, όσο και με την πρακτικά-πολιτική σημασία αυτής της έννοιας.

Μ' αυτή την έννοια η αστική δημοκρατική επανάσταση στη Ρωσία *τελείωσε*.

Στο σημείο αυτό ακούμε το θόρυβο των διαφωνούντων, που πρόθυμα αυτοαποκαλούνται 'παλιοί μπολσεβίκοι': δεν λέγαμε λοιπόν πάντα πως η αστικοδημοκρατική επανάσταση τελειώνει μόνο με την 'επαναστατική-δημοκρατική δικτατορία του προλεταριάτου και της αγροτιάς'; Μήπως η αγροτική επανάσταση που είναι επίσης αστικοδημοκρατική τελείωσε; Μήπως, απεναντίας, δεν είναι γεγονός πως η επανάσταση αυτή *ούτε άρχισε καν*;

Απαντώ: *γενικά* τα μπολσεβίικα συνθήματα και ιδέες

έχουν επιβεβαιωθεί πλήρως από την ιστορία, *συγκεκριμέ-
να* όμως τα πράγματα διαμορφώθηκαν *διαφορετικά* απ'
ό,τι θα μπορούσε να περιμένει κανείς (οποιοσδήποτε και
αν ήταν), πιο πρωτότυπα, πιο ιδιόμορφα, πιο ποικιλόμορ-
φα.

Το να αγνοείς, το να ξεχνάς αυτό το γεγονός θα σήμαι-
νε να εξομοιώνεσαι με εκείνους τους 'παλιούς μπολσεβί-
κους', που πολλές φορές έπαιξαν θλιβερό ρόλο στην ιστο-
ρία του Κόμματός μας, επαναλαμβάνοντας αβασάνιστα
μια αποστηθισμένη διατύπωση, αντί να μελετήσουν την
ιδιομορφία της νέας, της ζωντανής πραγματικότητας.

Η "επαναστατική-δημοκρατική δικτατορία του προλε-
ταριάτου και της αγροτιάς" έχει ήδη πραγματοποιηθεί [με
μια ορισμένη μορφή και ως ένα ορισμένο βαθμό] στη ρω-
σική επανάσταση, γιατί η 'διατύπωση' αυτή προβλέπει μό-
νο *συσχετισμό τάξεων και όχι τον συγκεκριμένο πολιτικό
θεσμό, που **πραγματώνει** αυτόν τον συσχετισμό, αυτή τη
συνεργασία. Το 'Σοβιέτ των εργατών και στρατιωτών βου-
λευτών* – να η πραγματοποιημένη ήδη από τη ζωή 'επανα-
στατική-δημοκρατική δικτατορία του προλεταριάτου και
της αγροτιάς'.

Η διατύπωση αυτή πάλιωσε πιά. Η ζωή την έβγαλε από
το βασίλειο των διατυπώσεων και την έμπασε στο βασίλειο
της πραγματικότητας, της έδωσε σάρκα και οστά, τη συ-
γκεκριμενοποίησε και *έτσι* την τροποποίησε.

Στην ημερήσια διάταξη μπήκε ήδη ένα διαφορετικό,
ένα νέο καθήκον: η διάσπαση στο *εσωτερικό* αυτής της δι-
κτατορίας ανάμεσα στα προλεταριακά στοιχεία (αντιαμυ-

νίτικα, διεθνιστικά, 'κομμουνιστικά', που είναι υπέρ του περάσματος στην κομμούνα) και στα *μικρονοικοκυριάτικα* ή *μικροαστικά* (Τσχεϊτζέ, Τσερετέλι, Στεκλόφ, σοσιαλεπαναστάτες κλπ, κλπ, επαναστάτες αμυνίτες, αντίπαλοι του κινήματος που ακολουθεί το δρόμο προς την κομμούνα, οπαδοί της 'υποστήριξης' της αστικής τάξης και της αστικής κυβέρνησης).

Όποιος μιλάει *σήμερα* μόνο για "επαναστατική-δημοκρατική δικτατορία του προλεταριάτου και της αγροτιάς", αυτός έμεινε πίσω από τη ζωή και για το λόγο αυτό *πέρασε* στην πράξη με το μέρος των μικροαστών ενάντια στην προλεταριακή ταξική πάλη, αυτόν πρέπει να τον παραδώσουμε στο αρχείο των "μπολσεβίκικων" προεπαναστατικών σπάνιων αντικειμένων (μπορούμε να το ονομάσουμε: αρχείο "παλιών μπολσεβίκων").

Η 'επαναστατική-δημοκρατική δικτατορία του προλεταριάτου και της αγροτιάς', πραγματοποιήθηκε ήδη, αλλά εξαιρετικά πρωτότυπα, με μια σειρά εξαιρετικά σπουδαίες τροποποιήσεις. Γι' αυτές θα μιλήσω ιδιαίτερα σε ένα από τα κατοπινά γράμματά μου. Τώρα είναι απαραίτητο να κάνουμε κτήμα μας τούτη την αναντίρρηση αλήθεια, ότι ο μαρξιστής πρέπει να παίρνει υπόψη του τη ζωντανή πραγματικότητα, τα ακριβή γεγονότα της *πραγματικότητας* και όχι να εξακολουθεί να αγκιστρώνεται από τη θεωρία του χθες, που, όπως και κάθε θεωρία, στην καλύτερη περίπτωση προδιαγράφει απλώς το βασικό, το γενικό, πλησιάζει απλώς στη σύλληψη της πολυπλοκότητας της ζωής».

Και παραθέτοντας τη ρήση του Γκαίτε από τον *Φάουστ*, ο Λένιν θα συμπληρώσει:

«Γκριζα η κάθε θεωρία, φίλε μου ακριβέ, το χρυσοδέντρι της ζωής πράσινο θάλλει».

Όποιος βάζει με τον παλιό τρόπο το ζήτημα του "αποτελειωμού" της αστικής επανάστασης, αυτός θυσιάζει τον ζωντανό μαρξισμό στο νεκρό γράμμα.

Κατά την παλιά αντίληψη προκύπτει πως: ύστερα από την κυριαρχία της αστικής τάξης, μπορεί να ακολουθήσει η κυριαρχία του προλεταριάτου και της αγροτιάς, η δικτατορία τους.

Στη ζωντανή όμως πραγματικότητα τα πράγματα ήρθαν *ήδη διαφορετικά*: προέκυψε μια εξαιρετικά πρωτότυπη, νέα, πρωτοείδωτη σύμπλεξη του ενός με το άλλο. Υπάρχουν δίπλα, μαζί, ταυτόχρονα και η κυριαρχία της αστικής τάξης (η κυβέρνηση Λβοφ και Γκουτσκόφ) και η επαναστατική-δημοκρατική δικτατορία του προλεταριάτου και της αγροτιάς, που παραδίνει θεληματικά την εξουσία στην αστική τάξη, που μετατρέπεται *θεληματικά* σε εξάρτημά της». (Λένιν, *Άπαντα*, τομ. 31, σελ. 133-35)

Το καινούργιο ήταν η *δυαδική εξουσία*, η συν-ύπαρξη, δίπλα στην εξουσία της αστικής Προσωρινής κυβέρνησης, της εξουσίας των Σοβιέτ, που όχι για λόγους ιστορικής σειράς, αλλά λόγω ελλιπούς συνειδητότητας της εργατικής τάξης και της πολιτικής των μενσεβίκων και σοσιαλεπαναστατών, παρέδιδε την εξουσία στην μπουρζουαζία.

Υπήρξαν τότε κατηγορίες εκ μέρους των «παλιών μπολσεβίκων» ότι ο Λένιν υπερπηδούσε τα ιστορικά στά-

δια. Η πραγματικότητα έδειξε, όπως φάνηκε με το πραξικόπημα του στρατηγού Κορνίλοφ ότι: ή οι εργάτες σε συμμαχία με την αγροτιά θα έπαιρναν την εξουσία ή η μπουρζουαζία θα επέβαλλε τη στρατιωτική της δικτατορία. Ή ο Λένιν ή ο Κορνίλοφ, έτσι συμπυκνώθηκε το ιστορικό δίλημμα. Η ίδια η ιστορική πραγματικότητα -τόσο η δυνατότητα νίκης της Οκτωβριανής σοσιαλιστικής επανάστασης του 1917 όσο και η μετέπειτα τραγωδία της- επιβεβαίωσαν θετικά και αρνητικά τη θεωρία της διαρκούς επανάστασης.

Το ζήτημα της φύσης της ρωσικής επανάστασης απασχολούσε τον Λένιν μέχρι τις τελευταίες στιγμές της ζωής του. Σε ένα από τα τελευταία θεωρητικά του κείμενα, με τίτλο *Η Επανάστασή μας*, και υπότιτλο *Απ' αφορμή τα σημειώματα του Ν. Σουχάνοφ*, θα σημειώσει:

«Όλοι τους (οι μικροαστοί δημοκράτες και οι "ήρωες" της II Διεθνούς) ονομάζουν τον εαυτό τους μαρξιστή, καταλαβαίνουν όμως το μαρξισμό σε αφάνταστο βαθμό σχολαστικά. Δεν κατάλαβαν καθόλου το βασικό στο μαρξισμό, δηλαδή την επαναστατική διαλεκτική του. Δεν κατάλαβαν απολύτως και τις ξεκάθαρες υποδείξεις του Μαρξ ότι στις στιγμές της επανάστασης απαιτείται η μεγαλύτερη ευλυγισία και δεν πρόσεξαν καν τις υποδείξεις που κάνει λογουχάρη ο Μαρξ στην αλληλογραφία του, υποδείξεις όπως θυμάμαι, στα 1856, τότε που διατύπωνε την ελπίδα για ένα συνδυασμό του πολέμου των χωρικών στη Γερμανία με το εργατικό κίνημα, συνδυασμό που θα μπορούσε να δημιουργήσει επαναστατική κατάσταση. [...]

Δεύτερο, τους είναι ολότελα ξένη η άποψη ότι στη γενική νομοτέλεια της ανάπτυξης, μέσα σ' όλη την παγκόσμια ιστορία, όχι μόνο δεν αποκλείονται καθόλου, μα αντίθετα επιβάλλονται ορισμένες φάσεις ανάπτυξης, φάσεις που παρουσιάζουν ιδιοτυπίες είτε στη μορφή, είτε στον τρόπο της ανάπτυξης. Ούτε καν τους έρχεται στο νου λογουχάρη, ότι στη Ρωσία, που βρίσκεται ανάμεσα σε πολιτισμένες χώρες και σε χώρες που για πρώτη φορά τις τράβηξε ο πόλεμος οριστικά στον πολιτισμό, δηλ. τις χώρες όλης της Ανατολής, τις εξωευρωπαϊκές χώρες - ότι η Ρωσία μπορούσε και θα έπρεπε γι' αυτό το λόγο να παρουσιάσει μερικές ιδιομορφίες, που φυσικά βρίσκονται μέσα στη γενική γραμμή της παγκόσμιας ανάπτυξης, μα που κάνουν την επανάστασή της να ξεχωρίζει απ' όλες τις προηγούμενες επαναστάσεις στις χώρες της δυτικής Ευρώπης και που φέρνουν ορισμένες καινοτομίες, μερικού χαρακτήρα στο πέραςμα αυτό προς τις χώρες της Ανατολής...». (Γράφτηκε στις 16 Γενάρη 1923, Β.Ι. Λένιν, *Άπαντα*, τομ. 45, σελ. 379).

Για τον Λένιν ήταν σαφές ότι η ρωσική επανάσταση έχοντας ως αφετηρία της τα άλυτα αστικοδημοκρατικά καθήκοντα, τους αιώνες τσαρικού απολυταρχισμού, έπρεπε να «μετεξελιχθεί», να προχωρήσει σε μέτρα σοσιαλιστικής επανάστασης. «Λύναμε», θα γράψει, «τα προβλήματα της αστικοδημοκρατικής επανάστασης στην πορεία, ανάμεσα σ' άλλα, σαν "συμπληρωματικό προϊόν" της κύριας και πραγματικής, της προλεταριακής επαναστατικής, σοσιαλιστικής δουλειάς μας. Οι μεταρρυθμίσεις, λέγαμε πάντα, εί-

ναι συμπληρωματικό προϊόν της επαναστατικής ταξικής πάλης. Οι αστικοδημοκρατικοί μετασχηματισμοί -λέγαμε και το αποδείξαμε με τα έργα μας- είναι συμπληρωματικό προϊόν της προλεταριακής, δηλαδή της σοσιαλιστικής επανάστασης». (Β. Ι. Λένιν, *Η Τέταρτη Επέτειος της Οκτωβριανής Επανάστασης, Άπαντα*, τομ. 44, σελ. 147)

Όχι «επανάσταση κατά στάδια», αλλά η προλεταριακή επανάσταση που λύνει στο διάβα της τα αστικοδημοκρατικά καθήκοντα που η αστική τάξη δεν ήθελε και δεν μπορούσε να λύσει. Συγχρόνως, για τον Λένιν η επανάσταση στη Ρωσία κατανοείται ως το προοίμιο της παγκόσμιας επανάστασης, για την επιτυχία της οποίας οργανώνει (μαζί με τον Τρότσκυ) την Τρίτη Κομμουνιστική Διεθνή. Η επανάσταση αρχίζει στο εθνικό έδαφος αλλά αναπτύσσεται σε διεθνή κλίμακα. Μιλώντας στο 3ο συνέδριο της Τρίτης Διεθνούς θα πει στους αντιπροσώπους:

«Όταν κάποτε αρχίζαμε τη διεθνή επανάσταση, το κάναμε αυτό όχι από πεποίθηση ότι μπορούμε να προλάβουμε την ανάπτυξη της, αλλά επειδή μια σειρά λόγοι μας παρότρυναν να αρχίσουμε αυτή την επανάσταση. Νομίζαμε ότι: είτε θα μας βοηθήσει η διεθνής επανάσταση και τότε οι νίκες μας θα είναι πέρα για πέρα εξασφαλισμένες, είτε θα κάνουμε τη σεμνή επαναστατική δουλειά μας, έχοντας επίγνωση ότι σε περίπτωση ήττας θα εξυπηρετήσουμε ωστόσο την υπόθεση της επανάστασης και ότι η πείρα μας θα ωφελήσει άλλες επαναστάσεις. Για μας ήταν ξεκάθαρο πως, χωρίς την υποστήριξη της διεθνούς παγκόσμιας επα-

νάστασης, η νίκη της προλεταριακής επανάστασης είναι αδύνατη. Ακόμη πριν την επανάσταση, καθώς και ύστερα απ' αυτή νομίζαμε ότι: είτε τώρα αμέσως, είτε τουλάχιστον πολύ σύντομα, θα αρχίσει η επανάσταση στις υπόλοιπες χώρες που είναι από καπιταλιστική άποψη πιο αναπτυγμένες, είτε, σε αντίθετη περίπτωση, θα χαθούμε. Παρόλο που το καταλαβαίναμε, κάναμε το παν για να διατηρήσουμε κάτω από οποιεσδήποτε συνθήκες και με οποιεσδήποτε θυσίες, το σοβιετικό σύστημα, γιατί ξέραμε πως δουλεύουμε όχι μόνο για τον εαυτό μας, αλλά και για τη διεθνή επανάσταση». (Β. Ι. Λένιν, *Άπαντα*, τομ. 44, σελ. 36)

Η θεωρία της Διαρκούς Επανάστασης στη δοκιμασία της ιστορίας

Omnis determinatio est negatio. Κάθε προσδιορισμός είναι άρνηση. Οι προσδιορισμοί -οι έννοιες, οι κατηγορίες, ακόμη και οι νόμοι του ιστορικού υλισμού-, αντανακλώντας την αέναα μεταβαλλόμενη πραγματικότητα πρέπει κι αυτοί να είναι ευμετάβλητοι. Η ίδια η θεωρία της Διαρκούς Επανάστασης δεν είναι ένα δογματικό σύνολο ιδεών, αλλά μια ανοικτή θεωρία που όπως είδαμε έχει τη δική της ιστορική εξέλιξη αντανακλώντας την εξέλιξη της αντικειμενικής πραγματικότητας.

Παραθέσαμε τις βασικές θέσεις που συνιστούν τη θεωρία της διαρκούς επανάστασης και επίσης στοιχεία από την ιστορική καταγωγή της.

Κριτής της ορθότητας της θεωρίας της Διαρκούς Επανάστασης δεν μπορεί να είναι η σύγκριση τσιτάτων αλλά η αντιπαραβολή της θεωρίας με την ιστορική πράξη, την πορεία της ιστορίας. Ο 20ος αιώνας, θετικά και αρνητικά παρέχει άφθονο υλικό για να κριθεί η ορθότητα ή μη της θεωρίας της Διαρκούς. Θα αναφερθούμε σε ορισμένες περιπτώσεις:

Ρωσία

Η θεωρία αυτή δοκιμάστηκε πρώτα πρώτα στην ίδια τη χώρα όπου γεννήθηκε, στη Ρωσία. Η **Ρωσική επανάσταση**, στην πράξη κι ανεξάρτητα από τις όποιες στρατηγικές αντιλήψεις των πρωταγωνιστών της, προχώρησε υπερπηδώντας τα τυπικά προσδιορισμένα στάδια ιστορικής διαδοχής (δουλοκτησία, φεουδαρχία, καπιταλισμός, σοσιαλισμός). Οι τρεις ρωσικές επαναστάσεις (του 1905, η Φεβρουαριανή και η Οκτωβριανή του 1917), απέδειξαν ότι οι κοινωνικές αντιφάσεις ήταν τόσο οξείες που δεν μπορούσαν να λυθούν παρά μόνο με την κατάληψη της εξουσίας από την εργατική τάξη που κέρδισε με το μέρος της την αγροτιά. Συντηρητική και αντιδραστική, δεμένη με τα διεθνή χρηματιστήρια και την απολυταρχία, η αστική τάξη δεν μπορούσε να ηγηθεί στην πάλη για την ανατροπή του τσαρισμού και την εγκαθίδρυση μιας βιώσιμης κοινοβουλευτικής δημοκρατίας. Αντί να παλέψει κατά της απολυταρχίας συνωμοτούσε με τους στρατηγούς του τσάρου για τη συντριβή του επαναστατημένου λαού. Από το καλοκαίρι του 1917 το ταξικό δίλημμα προσωποποιούνταν στο δίλημμα: ή ο Λένιν ή ο (πραξικοπηματίας στρατηγός) Κορνίλοφ. Χάρη στο μπολσεβίκικο κόμμα και τον στρατηγικό επανεξοπλισμό του με τις Θέσεις του Απρίλη, η εργατική τάξη κατέκτησε την εξουσία μέσω των σοβιέτ. Η αντεπανάσταση των τσαρικών στρατηγών συντρίφτηκε και αποκρούστηκε η εισβολή των ιμπεριαλιστικών στρατιών. Η εργατική σο-

βιετική εξουσία στο διάβα της έλυσε τα άλυτα αστικοδημοκρατικά καθήκοντα που δεν μπορούσε να λύσει η αστική τάξη και τα κόμματα της μικροαστικής δημοκρατίας.

Η θεωρία της Διαρκούς, διατυπωμένη από τον Τρότσκι, είχε προβλέψει αυτή τη δυνατότητα, αντίθετα με την επικρατούσα γνώμη ιστορικών και πολιτικών, ενώ είχε προδιαγράψει, επίσης, και τους ιστορικούς της περιορισμούς. Αν η επανάσταση δεν έσπαγε τα εθνικά της πλαίσια για να απλωθεί σε διεθνή κλίμακα, το δημιούργημά της, η ΕΣΣΔ, θα έπεφτε θύμα των αντιφάσεών της - γεγονός που δυστυχώς επιβεβαιώθηκε με τον εκφυλισμό της σε γραφειο-κρατικό μόρφωμα μιας προνομιούχας κάστας και την ανοιχτή καπιταλιστική παλινόρθωση μετά το 1991.

Κίνα

Η εμπειρία της μεγάλης **κινέζικης επανάστασης** έδειξε, επίσης, ότι η δημοκρατική επανάσταση δεν μπορούσε να ολοκληρωθεί μέσα στα αστικά πλαίσια. Εν αντιθέσει με τη Ρωσία, που παρά την καπιταλιστική της καθυστέρηση ήταν μια μεγάλη ιμπεριαλιστική δύναμη, η Κίνα ήταν μια τεράστια χώρα υπό αποικιακό ζυγό. Η αστική τάξη, όμως, στάθηκε ανίκανη να ηγηθεί του έθνους στην πάλη κατά της αποικιοκρατίας και του φεουδαρχισμού. Η μεγάλη δημοκρατική επανά-

σταση του 1911 απέτυχε, εκφυλιζόμενη σε μια διαμάχη τοπικών στρατιωτικών σατραπιδών. Γιατί στην πραγματικότητα ήταν δεμένη με χίλιους δυο δεσμούς μαζί τους. Όπως στη Ρωσία, η επανάσταση δεν μπορούσε να νικήσει παρά μόνο σε σύγκρουση με την ντόπια αστική τάξη. Η ίδρυση, κάτω από την επίδραση της Οκτωβριανής επανάστασης, του Κομμουνιστικού Κόμματος Κίνας ήταν ένα σημαντικό βήμα για την ταξική ανεξαρτησία της εργατικής τάξης. Όμως, η κυρίαρχη σταλινική ομάδα στην Κομμουνιστική Διεθνή θα προσδέσει το νεαρό ΚΚ στη συμμαχία με αστικό Κουομιτάγκ, το οποίο μάλιστα θα γίνει δεκτό στην Κομιντέρν, ως συμπαθόν μέλος, στις αρχές του 1926. Λίγο αργότερα, το 1927, ο «φίλος» του Στάλιν στρατηγός Τσαγκ Κάι Σεκ, θα κατασφάξει το προλεταριάτο στην Καντόνα.

Η κινέζικη επανάσταση χρειάστηκε να κάνει τη μεγάλη πορεία της, υπό την ηγεσία του Μάο Τσε Τουνγκ, για να νικήσει, ως σοσιαλιστική επανάσταση, το 1949, παρά και ενάντια στη σοβιετική σταλινική ηγεσία που συμβούλευε για συμφωνία με τον εθνικιστικό στρατό του σφάχτη της Καντόνας. Αλλά και εδώ οι περιορισμοί επέβαλλαν την εξουσία τους, αφού βέβαια η θεωρία του σοσιαλισμού σε μια μόνη χώρα και το μποϋκοτάζ της ΕΣΣΔ καθήλωσαν την Κίνα και άνοιξαν το δρόμο στον καπιταλισμό και στη μετατροπή του ΚΚΚ σε Καπιταλιστικό Κόμμα Κίνας.

Ισπανία

Η ισπανική επανάσταση – μια από τις μεγαλύτερες και ηρωικές επαναστάσεις του 20ου αιώνα- υπήρξε επίσης ένα τυπικό παράδειγμα διαρκούς επανάστασης. Σε μια καταπληκτική εκδήλωση των νόμων της ανισόμερης και της συνδυασμένης ανάπτυξης, η Ισπανία, από την πρώτη γραμμή των ευρωπαϊκών χωρών στις απαρχές των νέων χρόνων, θα δει το άστρο της να δύει και να υποσκελίζεται από την Αγγλία και τη Γαλλία. Στη δεκαετία του '30 θα είναι μια από τις πλέον καθυστερημένες χώρες της Ευρώπης. Τα άλυτα ζητήματα του παρελθόντος, κρατούσαν τη χώρα σε μαρασμό. Η γη ανήκε στους γαιοκτήμονες κι οι αγρότες διεκδικούσαν κλήρο. Παράλληλα με το αγροτικό, το εθνικό ζήτημα (Καταλανικό και Βασκικό) δημιουργούσαν φυγόκεντρες δυνάμεις. Από πάνω η εκκλησία, κυρίαρχη κάστα οικονομικά και πολιτικά, η μοναρχία, η στρατοκρατία κι όλα τα κατάλοιπα του φεουδαλισμού απομυζούσαν το λαό, ενώ με αλυσίδες διατηρούσαν δεμένους τους λαούς των αποικιών.

Έχοντας έλθει αργά στο ιστορικό προσκήνιο, η ισπανική μπουρζουαζία είχε χάσει τη ριζοσπαστική ορμή των άγγλων και γάλλων συναδέλφων της. Δεμένη με χίλια δυο νήματα με τη μοναρχία και τους γαιοκτήμονες ήταν ανίκανη να ηγηθεί σε οποιαδήποτε αστικοδημοκρατική επανάσταση. Μόνο η εργατική τάξη θα μπορούσε, επικεφαλής των αγροτικών μαζών, να λύσει, στην πορεία της σοσιαλιστικής

επανάστασης, τα άλυτα ζητήματα της δημοκρατικής επανάστασης.

Η κατάρρευση της δικτατορίας του στρατηγού Πρίμο ντε Ριβέρα, το 1930, θα ανοίξει μια περίοδο κοινωνικής και πολιτικής αναταραχής, που μέσα από έντονους κοινωνικούς σπασμούς, γενικές απεργίες, εξεγέρσεις και καταστολή, θα κορυφωθεί στην Επανάσταση ενάντια στη φασιστική αντεπανάσταση και το στρατιωτικό πραξικόπημα του Φράνκο τον Ιούλιο του 1936. Τα εργοστάσια, οι συγγκοινωνίες, οι επικοινωνίες, αγροκτήματα θα περάσουν στα χέρια των εργατών και αγροτών, ενώ οι ένοπλες πολιτοφυλακές της CNT/FAI και του POUM πολεμούν τους φασίστες.

Αλλά η κυβέρνηση του Λαϊκού Μετώπου, στην οποία πήραν μέρος και οι αναρχικοί της CNT, έγινε ο νεκροθάφτης της επανάστασης. Στους εργάτες που καταλάμβαναν τα εργοστάσια, στους αγρότες που καταλάμβαναν τα αγροκτήματα και ίδρυναν κομμούνες, η κυβέρνηση του Λαϊκού Μετώπου αντιδρούσε. Στην αντίδραση πρωτοστατούσε το μικρό μεν αλλά εξοπλισμένο από τη Μόσχα Κομμουνιστικό Κόμμα. Η γραμμή του ήταν: πρώτα αντιφασιστικός αγώνας για εγκαθίδρυση δημοκρατίας και αργότερα η σοσιαλιστική επανάσταση. Κι ενώ η αστική τάξη και η εκκλησία είχαν συνταχτεί με τον φασίστα Φράνκο, η σταλινική αντεπανάσταση σφαιγίαζε τους επαναστάτες που τολμούσαν να υπερβούν τα ιστορικά καθορισμένα στάδια... Το αποτέλεσμα ήταν η εγκαθίδρυση της 40χρονης φασιστικής δικτατορίας.

Ελλάδα

Η ελληνική επανάσταση του 1941-49 με τον ηρωισμό και την τραγωδία της είναι επίσης μια άλλη, σημαντική περίπτωση διαρκούς επανάστασης.

Μέσα στις συνθήκες του 2ου ιμπεριαλιστικού πολέμου και της Κατοχής της Ελλάδας από τρεις χώρες του φασιστικού άξονα ένα γιγάντιο αντάρτικο κίνημα αναπτύχθηκε. Ένα κίνημα που συνδύαζε την πάλη για την απελευθέρωση της χώρας από τις δυνάμεις κατοχής με την πάλη για κοινωνική απελευθέρωση, έναν ύστερο πόλεμο των χωρικών με την κοινωνική, σοσιαλιστική προλεταριακή επανάσταση. Ενώ η ελληνική αστική τάξη είχε συνταχθεί είτε με τους κατακτητές (προσφέροντάς τους τα δολοφονικά αποσπάσματα των αντικομμουνιστών Χιτών και ταγματασφαλιτών) είτε με τον εγγλέζικο ιμπεριαλισμό κι ανέμενε το τέλος του πολέμου, στα βουνά της ελευθερωμένης από τους αντάρτες Ελλάδας μια νέα εξουσία αναδυσόταν. Λαϊκή αυτοδιοίκηση με αιρετούς και ανακλητούς αντιπροσώπους -στα πρότυπα των ρωσικών σοβιέτ, κατά τον εμπνευστή τους Γεωργούλα Μπέικο-, λαϊκά δικαστήρια με αιρετούς κι ανακλητούς δικαστές, συνιστούσαν τις απόπειρες θέσμισης μιας εναλλακτικής εξουσίας. Οι καταλήψεις τσιφλικιών, αμφισβητώντας την ατομική ιδιοκτησία, φώτιζαν το κοινωνικό περιεχόμενο της επανάστασης.

Δυστυχώς, μια τέτοια επανάσταση ήταν ασύμβατη με την αστικοδημοκρατική στρατηγική και τη θεωρία των

σταδίων του κόμματος της εργατικής τάξης, του ΚΚΕ. Το ΚΚΕ και πριν απ' αυτό το ΣΕΚΕ, από το 1918, είχε στη σημαία του τη στρατηγική της σοσιαλιστικής επανάστασης. Όμως, με τις αποφάσεις της 6ης ολομέλειας του 1934, το ΚΚΕ άλλαξε τη στρατηγική του.

Οι αποφάσεις της 6ης ολομέλειας που γράφτηκαν από τον εκπρόσωπο της Κομιντέρν Μανουΐλσκι, υπερδιογκώνοντας τα στοιχεία, ανακάλυπταν ισχυρά φεουδαλικά υπολείμματα στην Ελλάδα. Η Ελλάδα, ελλείψει επαρκών «παραγωγικών δυνάμεων» δεν θα μπορούσε, σύμφωνα με αυτή την αντίληψη, να προχωρήσει προς τη σοσιαλιστική επανάσταση. Σύμφωνα με τη νέα θεώρηση, η... μισοφεουδαρχική Ελλάδα έπρεπε πρώτα να πραγματοποιήσει την αστικοδημοκρατική επανάσταση και αργότερα, όταν θα ωριμαζαν οι όροι, να προχωρήσει προς τη σοσιαλιστική επανάσταση. Έτσι, το πρόγραμμα και η στρατηγική της σοσιαλιστικής επανάστασης που είχε το ΚΚΕ από την ίδρυσή του, αντικαταστάθηκε από τη νέα στρατηγική, που ήταν πανομοιότυπη με τη στρατηγική των ρώσων μενσεβίκων. Παρά τα λεγόμενα για «τάσεις γρήγορης μετεξέλιξης (της αστικοδημοκρατικής) σε σοσιαλιστική επανάσταση» δεν έπαυε να είναι μια στρατηγική σταδίων, μια αντιδιαλεκτική στρατηγική που συσκοτίζε τις κινητήριες δυνάμεις της επανάστασης, πάν' απ' όλα τον επαναστατικό ρόλο της εργατικής τάξης ως της κυριότερης παραγωγικής δύναμης, και οδηγούσε σε σύγχυση την πρωτοπορία.

Η αλλαγμένη σταλινική-ζαχαριαδική στρατηγική του ΚΚΕ ήταν ηχώ της μενσεβίκικης αντίληψης της αστικοδη-

μοκρατικής επανάστασης που πολέμησε ο Τρότσκι από το 1905, και ο Λένιν τόσο την (αλγεβρική) «δημοκρατική δικτατορία του προλεταριάτου και της αγροτιάς» όσο και, ιδίως, με τις Θέσεις του Απρίλη. Ουσιαστικά, προσέδιδε προοδευτικό ρόλο στην ελληνική αστική τάξη ανοίγοντας το δρόμο σε πολιτικές ταξικές συνεργασίες.

Ο Παντελής Πουλιόπουλος, γραμματέας του ΚΚΕ το 1925-27, και διαγραμμένος επί τροτσκισμού, θα κατεδαφίσει την θεωρία των σταδίων της σταλινικής ηγεσίας. Μελετώντας τη συγκεκριμένη ανάπτυξη του καπιταλισμού στην Ελλάδα στο φως των διαρκοεπαναστατικών θεωρήσεων των Μαρξ, Ένγκελς, Ρόζας Λούξεμπουργκ, Τρότσκι και Λένιν, θα γράψει στο πολύ σημαντικό έργο του *Δημοκρατική ή Σοσιαλιστική Επανάσταση στην Ελλάδα*:

«Τέλος, ο αστικός δημοκρατισμός, φτάνοντας στην Ελλάδα με τόσο μεγάλη ιστορική καθυστέρηση, διασταυρώνεται, στην τωρινή περίοδο του διεθνικού ιμπεριαλισμού, με τις τάσεις της αντιδραστικής αναστροφής της μπουρζουαζίας (δικτατορίες, φασισμός). Η αστική δημοκρατία στην Ελλάδα μοιάζει με έναν πρόωρα γερασμένο άντρα που έζησε πολύ λίγο και ξεξεί γρήγορα. Έτσι κι αυτή άρχισε να ξεξεί δίχως νάχει δώσει στο προλεταριάτο ούτε και όσες δημοκρατικές ελευθερίες γνώρισαν οι Ευρωπαίοι εργάτες. Γι' αυτό η πάλη του προλεταριάτου για διεκδίκηση πολιτικών και συνδικαλιστικών ελευθεριών της εργατικής δημοκρατίας ενάντια στις δικτατορίες και στο φασισμό, είναι πάλη όχι για την «ολοκλήρωση» του «προοδευτικού» ρόλου αυτής της δημοκρατίας, μα είναι πάλη

με σκοπό την κατάκτηση ενός πλατύτερου πεδίου και περισσότερων όπλων για την ανατροπή της Αστικής και για την εγκαθίδρυση της Προλεταριακής Δημοκρατίας». (Π. Πουλιόπουλος, *Δημοκρατική ή Σοσιαλιστική Επανάσταση στην Ελλάδα*, Αθήνα, 1972, σελ. 41)

Αντίθετοι στη στρατηγική της διαρκούς επανάστασης, οι ηγέτες του σταλινισμένου ΚΚΕ, με αντιδιαλεκτική μηχανιστική μέθοδο, χώριζαν τον αντιφασιστικό αγώνα από την κοινωνική απελευθέρωση, τη δημοκρατική από τη σοσιαλιστική επανάσταση, την εθνική από την παγκόσμια επανάσταση.

Καρπός αυτής της στρατηγικής της αστικοδημοκρατικής επανάστασης –στρατηγικής άρνησης της κατάληψης της εξουσίας από την εργατική τάξη– ήταν η «αντιφασιστική» συνεργασία με το Φιλελεύθερο κόμμα (Σύμφωνο Σκλάβαινα-Σοφούλη), το 1936, που αντί να αποτρέψει άνοιξε το δρόμο στη δικτατορία του Μεταξά, και αργότερα οι συμφωνίες της Λιβάνου, της Καζέρτας, η συμμετοχή του ΚΚΕ στην κυβέρνηση Γεωργίου Παπανδρέου, η Βάρκιζα, η παράδοση των όπλων, και η αιματηρή ήττα του αντάρτικου.

Έκτοτε, αυτή η στρατηγική των σταδίων, με ποικιλώνυμες ονομασίες, αστικοδημοκρατική επανάσταση, δημοκρατική αλλαγή, νέα δημοκρατία, αλλαγή, πραγματική αλλαγή, ήταν οι στρατηγικές του ΚΚΕ με βάση τις οποίες στήριξε το αστικό καθεστώς στις στιγμές της κρίσης του, μέχρι την συμμετοχή του στην συγκυβέρνηση με τον Μητσοτάκη για την «κάθαρση» του αστικού στάβλου. Η τωρι-

νή «λαϊκή εξουσία», που συχνά διανθίζεται με τον όρο «εργατική», ουδόλως συνιστά στροφή προς τη σοσιαλιστική επανάσταση, γιατί καμμιά λαϊκή εξουσία δεν μπορεί να προκύψει χωρίς ένα σύνολο πολιτικών και δράσεων που συγκλίνουν και οδηγούν στην κινητοποίηση της εργατικής τάξης και των μαζών για τη συντριβή του αστικού κράτους με την σοσιαλιστική επανάσταση. Το ΚΚΕ, ακόμα και με την «λαϊκή-εργατική εξουσία» μένει προσηλωμένο στη διεκδίκηση του «εκδημοκρατισμού» των αστικών θεσμών, της αστυνομίας και του στρατού... Μ' όλες τις τελευταίες αναθεωρήσεις της ιστορίας και τις μισές «αποκαταστάσεις» (όπως του Άρη Βελουχιώτη), η ηγεσία του ΚΚΕ ποτέ δεν τόλμησε να αποκηρύξει ως λαθεμένες και καταστροφικές τις αποφάσεις της 6ης ολομέλειας του 1934, όπως δεν έχουν ακόμη και σήμερα αποκηρύξει τη συγκυβέρνηση με τον Μητσοτάκη. Η φραστική συμπλήρωση της διαταξικής «λαϊκής εξουσίας» με την «εργατική», δεν είναι παρά μια γραφειοκρατική μανούβρα της τωρινής ηγεσίας, για να μπλοκάρει τις κριτικές φωνές στο εσωτερικό του κόμματος, ιδίως μετά τις διασπάσεις του 1989 και του 1991.

Η Αραβική επανάσταση

Η συζήτηση για τη διαρκή επανάσταση δεν αφορά στο παρελθόν, αλλά στο παρόν και στο διαγραφόμενο άμεσο μέλλον του επαναστατικού κινήματος σε παγκόσμια κλίμακα.

Τώρα, ο μεγάλος «σκηνοθέτης» είναι η παγκόσμια καπιταλιστική κρίση. Η κρίση δεν είναι μόνο παράγοντας καταστροφής, αλλά και πυροδότης των επαναστατικών διαδικασιών σε κάθε χώρα.

Αν στην Ελλάδα είχαμε την πρώτη κοινωνική έκρηξη της παρούσας καπιταλιστικής κρίσης με την εξέγερση του Δεκέμβρη του 2008, στην Αραβία, τον Γενάρη-Φλεβάρη του 2011, ξεκίνησε η Αραβική επανάσταση - η πρώτη μεγάλη κοινωνική επανάσταση του 21ου αιώνα. Όλα τα χαρακτηριστικά των μεγάλων επαναστάσεων είναι παρόντα: μεγάλα πλήθη σε μαζικές διαδηλώσεις, συγκρούσεις με τους κρατικούς μηχανισμούς, επιθέσεις σε αστυνομικά τμήματα και υπουργεία, ανατροπές τυρανικών καθεστώτων.

Αν ο 20ος αιώνας ξεκίνησε με τη Ρώσικη επανάσταση του 1905, προελάδιο της Σοσιαλιστικής Επανάστασης του 1917 κι αρχή της παγκόσμιας επανάστασης (που όμως μπλοκαρίστηκε με τις ήττες, την απομόνωση και τον εκφυλισμό της ρωσικής επανάστασης), η Αραβική Επανάσταση του 2011 είναι η πρώτη πράξη της παρούσας παγκόσμιας επαναστατικής διαδικασίας.

Το αραβικό έθνος, με μεγάλη προσφορά στην παγκόσμια ιστορία, για ιστορικούς λόγους έμεινε πίσω. Η ανάπτυξη του καπιταλισμού στη Δύση και η αποικιοκρατία εμπόδισαν την ιστορική ανάπτυξη της Αραβίας, που με το τέλος της Οθωμανικής αυτοκρατορίας την τεμάχισαν τραβώντας γραμμές με το χάρακα πάνω στο χάρτη. Επιπλέον, στο μέσο της Αραβίας, στο έδαφος της στρατηγικής και

εθνικής για το αραβικό έθνος σημασίας, στην ιστορική Παλαιστίνη, κοιτίδα των τριών μονοθεϊστικών θρησκειών, εμφύτευσαν το σιωνιστικό κράτος του Ισραήλ, ένα προκεχωρημένο φυλάκιο ελέγχου της περιοχής, εκμεταλλευόμενοι το άλυτο εβραϊκό πρόβλημα και τα πογκρόμ κατά των εβραίων της Ευρώπης.

Η αποικιοκρατία διατήρησε τα αρχέγονα συστήματα φυλών και πατριών υπό τους σείχηδες και τους χρισμένους από τους άγγλους βασιλιάδες. Η απόκτηση τυπικής ανεξαρτησίας μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο δεν έλυσε το ζήτημα της ιστορικής καθυστέρησης αυτών των χωρών. Η ντόπια μπουρζουαζία ήταν πολύ αδύναμη και πολύ συντηρητική για να συγκρουστεί με τους ιμπεριαλιστές και τους τοπικούς τοποτηρητές τους. Οι εκπορευόμενες από το στρατό επαναστάσεις των Νασερικών, Μπααθικών κλπ, στις δεκαετίες του '50 και '60 δεν στάθηκαν ικανές να βγάλουν τις χώρες από την υποανάπτυξη και τις αρχέγονες σχέσεις· αντί για δημοκρατία σύντομα θα εξελιχθούν σε τυραννικά καθεστώτα χωρίς εστεμμένους μονάρχες.

Στο μεταξύ, η δυνατότητα της χειραφέτησης των αραβικών λαών και της εργατικής τάξης μπλοκαρίστηκε από τα σταλινικά Κομμουνιστικά Κόμματα. Προσαρμοσμένα στις ανάγκες της εξωτερικής πολιτικής της Μόσχας και στη θεωρία των σταδίων, τα αραβικά ΚΚ θεώρησαν σοσιαλιστικού τύπου «λαϊκές δημοκρατίες» τα αστικά εθνικιστικά καθεστώτα της περιοχής. Αντί να επιχειρήσουν να σπρώξουν την επανάσταση πέρα από τα αστικά πλαίσια, έδωσαν πολιτική υποστήριξη στις αυταρχίες. Σε χώρες όπως

στο Ιράκ (πριν τους σφάξει ο Σαντάμ) και κυρίως στη Συρία του Χαφέζ αλ Άσαντ μετείχαν στις κυβερνήσεις. Έτσι, η αναπτυσσόμενη λαϊκή δυσaréσκεια δεν μπορούσε να εκφραστεί προς αριστερά, δίνοντας τροφή στα θρησκευτικά φονταμελιστικά κόμματα. Στην αραβία η δυσφήμιση που έχει υποστεί ο κομμουνισμός μπορεί να ξεπεραστεί μόνο με μια καθαρή αντισταλινική διεθνιστική γραμμή, που θα μάχεται για την εθνική απελευθέρωση της Παλαιστίνης με την εγκαθίδρυση μιας ενιαίας δημοκρατικής σοσιαλιστικής Παλαιστίνης και μιας σοσιαλιστικής ομοσπονδίας των λαών της Μέσης Ανατολής και της βόρειας Αφρικής.

Οι μεγάλοι κλυδωνισμοί από την ανάπτυξη της παγκόσμιας κρίσης θα υπονομεύσουν τα θεμέλια αυτών των καθεστώτων και θα πυροδοτήσουν την επανάσταση.

Αλλά πρόκειται για επαναστατική διαδικασία και όχι για ένα μονόπρακτο έργο. Έχουμε και βίαιη κρατική καταστολή και το συνδυασμό της καταστολής με μια ελεγχόμενη αστική κοινοβουλευτική δημοκρατία, που είναι αδύνατο να ευδοκιμήσει, και συγχρόνως ιμπεριαλιστικές στρατιωτικές επεμβάσεις.

Η διαρκής επανάσταση όπως την προσδιόρισε ο Τρότσκι διεξάγεται στην Αραβική περιοχή έστω κι αν οι πρωταγωνιστές της δεν έχουν επίγνωση.

Ακόμη είμαστε στα πρώτα στάδια της επαναστατικής διαδικασίας, γίνονται προσπάθειες να σύρουν τις επαναστάσεις στο άρμα του ιμπεριαλισμού, τώρα μέσω αστικής δημοκρατίας. Αν θέλουμε να χαρακτηρίσουμε τις επαναστάσεις που ξεσπούν στην Αραβία, μπορούμε να πούμε ότι

είναι ένας συνδυασμός σύγχρονων και μη σύγχρονων αντιφάσεων· ένας συνδυασμός του παρελθόντος και του παρόντος, της Γαλλικής επανάστασης με την Παρισινή Κομμούνα και τον Ρωσικό Οκτώβρη. Η Αραβική επανάσταση είναι Διαρκής με την έννοια του Μαοξ και του Τρότσκυ. Είτε η εργατική τάξη θα γίνει ικανή να διεκδικήσει και να κατακτήσει την εξουσία, σε συμμαχία με τα μικροαστικά τμήματα της αγροτιάς και του εργαζόμενου λαού είτε η ντόπια μπουρζουαζία, η κρατική γραφειοκρατία και ο ιμπεριαλισμός θα πνίξουν στο αίμα τις επαναστατημένες μάξες. Το μέλλον θα κριθεί στο πεδίο της ταξικής πάλης, και ο αποφασιστικός παράγοντας είναι η ικανότητα της επαναστατικής πρωτοπορίας να οικοδομήσει επαναστατικά μαρξιστικά κόμματα – τμήματα ενός διεθνούς και διεθνιστικού κινήματος που για το ΕΕΚ είναι η Συντονιστική Επιτροπή για την Επανάσταση της Τέταρτης Διεθνούς.

Η θεωρία της Διαρκούς Επανάστασης σήμερα

Μεθοδολογικά ζητήματα - Α

1) Οι συνήγοροι του συστήματος και οι εισαγγελείς του συνήθως κρίνουν και καταδικάζουν τις επαναστάσεις και καταλογίζουν ευθύνες και για τη μετέπειτα εξέλιξή τους, στους επαναστάτες. Για τους μαρξιστές η επανάσταση είναι μια αντικειμενική διαδικασία της ιστορίας, ο μοχλός της κοινωνικής εξέλιξης. Θέλουμε να μελετήσουμε τους νόμους της διαδικασίας της επανάστασης. Φυσικά, τίθεται το ερώτημα αν υπάρχουν νόμοι, που διέπουν την ανάπτυξη μιας επανάστασης. Μπορούμε να μιλάμε για νόμους της επανάστασης; Και τί εννοούμε όταν λέμε επανάσταση; Για τον αναρχισμό, λογουχάρη, τα ερωτήματα ανάγονται στη σφαίρα του υποκειμένου. Για τους μαρξιστές το βασικό χαρακτηριστικό μιας επανάστασης είναι η βίαιη εισβολή των μαζών στην αρένα της ιστορίας, το σπάσιμο της συνήθειας της υποταγής στην όποια εξουσία και στους εξειδικευμένους επαγγελματίες της πολιτικής, υπουργούς, κοινοβουλευτικούς εκπροσώπους, γραφειοκράτες. Αλλά κάθε

εισβολή των μαζών στο προσκήνιο, ακόμα και η βίαιη εισβολή δεν συνιστά (ακόμη) επανάσταση. «Επανάσταση σημαίνει αλλαγή του κοινωνικού καθεστώτος, μεταβίβαση της εξουσίας από τα χέρια μιας τάξης που ιστορικά έχει παρακμάσει στα χέρια μιας άλλης τάξης, που ανέρχεται».

«Αντίθετα από τις φυσικές διαδικασίες, η επανάσταση πραγματοποιείται από τους ανθρώπους και διά των ανθρώπων. Αλλά και μέσα στην επανάσταση οι άνθρωποι ενεργούν υπό την επίδραση των κοινωνικών συνθηκών τις οποίες δεν διάλεξαν ελεύθερα, αλλά τις οποίες κληρονόμησαν από το παρελθόν και οι οποίες τους δείχνουν επιτακτικά το δρόμο. Ακριβώς γι' αυτό και μόνο γι' αυτό η επανάσταση έχει τους δικούς της νόμους». (Λ. Τρότσκι, *Η Οκτωβριανή Επανάσταση*, Λόγος στην Κοπεγχάγη, σελ. 7, Ν. Στόχοι)

Πιο θεωρητικά, μελετώντας Χέγκελ, ο Λέον Τρότσκι θα σημειώσει την ηρακλείτεια έκφραση «Τα πάντα ρει», για να συμπληρώσει: «αλλά όχι έξω από όχθες». Το ποτάμι αυτοχαράσσει την πορεία του, αλλά δεν μπορεί να πάει οπουδήποτε. Το περι-ορίζουν οι φυσικές συνθήκες, οι γεωλογικοί σχηματισμοί, το είδος και η κλίση των πετρωμάτων. Την επανάσταση την πυροδοτούν και την περιορίζουν ιστορικά διαμορφωμένες κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες, παραδόσεις, και οργανωμένες δυνάμεις στο εσωτερικό των τάξεων.

2) Ο νόμος της ανισόμερης και συνδυασμένης ανάπτυξης

Ανεξάρτητα από την όποια κριτική και εκτίμηση για τη μέτρεται πορεία, το αντικειμενικό γεγονός είναι ότι στη Ρωσία η εργατική τάξη κατέκτησε την εξουσία νωρίτερα από άλλες αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες.

Μελετώντας τι είναι αυτό που έκανε δυνατό να πραγματοποιηθεί η σοσιαλιστική επανάσταση πρώτα σε μια καθυστερημένη από καπιταλιστική άποψη χώρα σημειώσαμε τη διαλεκτική της ανισόμερης και συνδυασμένης ανάπτυξης. Ο Τρότσκι θεωρεί τον νόμο της ανισόμερης και συνδυασμένης ανάπτυξης ως βασικό νόμο κίνησης της ζωντανής ιστορικής διαδικασίας. Η πραγματική, η ζωντανή κίνηση της ιστορίας δεν γίνεται ευθύγραμμα και ομαλά, αλλά μέσα από αντιφάσεις, ρήξεις, άλματα και οπισθοδρομήσεις. Είναι αντίθετη με την αντίληψη των σταδίων και της γραμμικής προόδου.

«Ο ορθολογικός νόμος της ιστορίας δεν έχει τίποτα το κοινό με τα σχολαστικά σχήματα. Η ανισομέρεια στο ρυθμό, που είναι ο πιο γενικός νόμος του ιστορικού προοίσιου, εκδηλώνεται με περισσότερη δύναμη και πολυπλοκότητα στα πεπρωμένα των καθυστερημένων χωρών. Κάτω από το μαστίγιο της εξωτερικής αναγκαιότητας η αργοπορημένη ζωή αναγκάζεται να προχωρεί με άλματα». (Λ. Τρότσκι, *Ιστορία της Ρώσικης Επανάστασης*, τομ. Ι, σελ. 17, εκδόσεις Αλλαγή)

Και στο βιβλίο του *Η Διαρκής Επανάσταση* θα γράψει:

«Είναι παραλογισμός να πει κανείς ότι δεν είναι δυνατό γενικά να υπερπηδηθούν στάδια. Η ζωντανή ιστορική διαδικασία πάντοτε κάνει άλματα πάνω από μεμονωμένα στάδια, που εξάγονται από τη θεωρητική διαίρεση στα συστατικά της μέρη της διαδικασίας ανάπτυξης στην ολότητά της, δηλαδή λαμβανομένης σε όλη την κλίμακά της». (Λ. Τρότσκι, *Διαρκής Επανάσταση*, σελ. 119, εδώ η μετάφραση από το Σ. Μιχαήλ, *Ο Τρότσκι ως φιλόσοφος*, σελ. 72, εκδ. Λέων)

Ο Στάλιν αντιτασσόμενος στη θεωρία της Διαρκούς Επανάστασης θα ισχυριστεί ότι ο νόμος της ανισόμερης και συνδυασμένης ανάπτυξης είναι το επίτευγμα του Λένιν κι ότι ο Μαρξ στην εποχή του, δεν μπορούσε να γνωρίζει τον νόμο, γιατί δεν ίσχυε στην προϊμπεριαλιστική εποχή. Φυσικά η ανισόμορη ανάπτυξη σημειώνεται παντού, τόσο στον καπιταλισμό (ιμπεριαλιστικό ή φιλελεύθερο) όσο και στους προκαπιταλιστικούς σχηματισμούς. Είναι η άλλη όψη της αντιφατικής διαδικασίας ανάπτυξης οποιουδήποτε κοινωνικο-οικονομικού σχηματισμού. Μόνο στα μυαλά της συντηρητικής γραφειοκρατίας μπορούσε να υπάρχει τέτοια αντιδιαλεκτική αντίληψη...

Ορισμένοι διακρίνουν την ανισόμορη ανάπτυξη από την άνιση ανάπτυξη. Η πρώτη, κατά τον Γ. Μηλιό «δεν αποτελεί νομοτέλεια του καπιταλισμού αλλά προϊόν της πάλης των τάξεων», ενώ η δεύτερη, η "άνιση ανάπτυξη" σημειώνεται σε διεθνές επίπεδο (βλέπε Κατσορίδας, *Η θεωρία της διαρκούς επανάστασης σήμερα*, Θέσεις, τ. 61,

1997). Φυσικά όλες οι νομοτέλειες του καπιταλισμού είναι προϊόντα της πάλης των τάξεων, γιατί η πάλη των τάξεων είναι η κινητήρια δύναμη της μέχρι τώρα ιστορίας, αλλά συντελείται μέσα στους ιστορικούς όρους του τρόπου παραγωγής, μέσα στην «κοίτη». Δεύτερον, η πρόταση υπονοεί πως είναι δυνατόν, μια εθνική οικονομία να σημειώνει ισόρροπη ανάπτυξη αν με κάποιον τρόπο ελέγχεται η πάλη των τάξεων. Όμως, ο άναρχος χαρακτήρας της καπιταλιστικής παραγωγής, εν αντιθέσει με τον κοινωνικό χαρακτήρα της εργασίας, όπως και στις διεθνείς σχέσεις η αντίφαση ανάμεσα στο εθνικό κράτος και την παγκόσμια αγορά, είναι βασικοί παράγοντες της ανισόμερης εξέλιξης.

Όπως τονίζει ο Τρότσκι ολόκληρη η ιστορία της ανθρωπότητας εκτυλίσσεται κάτω από το σχήμα της ανισόμερης εξέλιξης:

«Πρώτα πρώτα θα είτανε πιο σωστό να πούμε πως ολόκληρη η ιστορία της ανθρωπότητας εκτυλίσσεται κάτω από το σχήμα της ανισόμερης εξέλιξης. Ο καπιταλισμός βρίσκει ήδη τα διάφορα μέρη της ανθρωπότητας σε διαφορετικούς βαθμούς εξέλιξης που καθένα περιέχει βαθιές εσωτερικές αντιφάσεις. Η τεράστια ποικιλία των επιπέδων και η ασυνήθιστη ανισότητα του ρυθμού ανάπτυξης των διαφόρων μερών της ανθρωπότητας στη διάρκεια των διαφορετικών περιόδων αποτελούν την *αφετηρία* του καπιταλισμού. Ο καπιταλισμός μόνο βαθμιαία κυριαρχεί πάνω στην ανισότητα που κληρονόμησε, τη διαθλά και την τροποποιεί με τις δικές του μεθόδους και προχωρώντας στους δικούς του δρόμους. Διακρινόμενος σ' αυτό από τα προη-

γούμενα οικονομικά συστήματα, ο καπιταλισμός έχει την ιδιότητα να τείνει συνεχώς προς την οικονομική επέκταση, να διεισδύει σε καινούργιες περιοχές, να κατανικά τις οικονομικές διαφορές, να μεταμορφώνει τις περιφερειακές και εθνικές οικονομίες που ήταν κλεισμένες στον εαυτό τους, σ' ένα σύστημα συγκοινωνούντων δοχείων, να πλησιάζει έτσι, να εξισώνει τα οικονομικά και πολιτιστικά επίπεδα των πιο προχωρημένων και των πιο καθυστερημένων χωρών. Χωρίς το βασικό αυτό προτσές δεν μπορεί κανείς να κατανοήσει τη σχετική ισοπέδωση πρώτα της Ευρώπης και της Αγγλίας, σε συνέχεια της Αμερικής και της Ευρώπης, την εκβιομηχάνιση των αποικιών που ελαττώνει την απόσταση που υπάρχει ανάμεσα στην Ινδία και τη Μεγάλη Βρετανία, όπως κι όλες τις συνέπειες των διαδικασιών που απαριθμήσαμε και που πάνω τους βασίζεται όχι μονάχα το Πρόγραμμα, μα και η ίδια η ύπαρξη της Κομμουνιστικής Διεθνούς». (Λ. Τρότσκι, *Τρίτη Διεθνής μετά Λένιν*, τομ. 1ος, εκδ. Αλλαγή, σελ. 38).

Όμως, στην ιστορική εξέλιξη η δυνατότητα να υπερπηδηθούν κάποια στάδια ή να συμπυκνωθούν κάποιες ιστορικές διαδικασίες είναι επίσης σχετική. Καθορίζεται από την ίδια την ιστορική ανάπτυξη. «Η δυνατότητα να πηδήξει κανείς πάνω από τις ενδιάμεσες βαθμίδες, δεν είναι, όπως καταλαβαίνει κανείς, ολότελα απόλυτη. Σε τελευταία ανάλυση, αυτή περιορίζεται από τις οικονομικές και πολιτιστικές ικανότητες της χώρας.» (Λ. Τρότσκι, *Ιστορία της Ρώσικης Επανάστασης*, τομ. Ι, σελ. 17)

Στην αντίληψη του Τρότσκι η ανισόμερη ανάπτυξη είναι οργανικά δεμένη με το αντίθετό της, τη συνδυασμένη ανάπτυξη, σε μια ενότητα αντιθέτων, φυγόκεντρων και κεντρομόλων δυνάμεων.

«Από αυτόν τον καθολικό νόμο της ανισομέρειας στους ρυθμούς απορρέει ένας άλλος νόμος, που, μη βρίσκοντας πιο κατάλληλη ονομασία, θα μπορούσε να τον ονομάσει κανείς νόμο της συνδυασμένης ανάπτυξης, με την έννοια της προσέγγισης διαφόρων σταθμών, του συνδυασμού ξεχωριστών φάσεων, του αμαλγάματος αρχαϊκών μορφών με νεότερες μορφές. Χωρίς αυτόν το νόμο, παρμένο, εννοείται, σ' όλο το υλικό του περιεχόμενο, είναι αδύνατο να καταλάβουμε την ιστορία της Ρωσίας, όπως, γενικά, και όλων των χωρών που έρχονται δεύτερες, τρίτες, ή δέκατες στον πολιτισμό.» (Λ. Τρότσκι, *Ιστορία...* σελ.17)

«Μα πλησιάζοντας τις χώρες και εξισώνοντας τα επίπεδα ανάπτυξής τους, ο καπιταλισμός ενεργεί με τις *δικές* του μεθόδους, δηλαδή τις αναρχικές μεθόδους, που υποσκάπτουν συνεχώς την ίδια την εργασία του, αντιθέτοντας τη μια χώρα στην άλλη, τον ένα κλάδο παραγωγής στον άλλο, ευνοώντας την ανάπτυξη ορισμένων μερών της παγκόσμιας οικονομίας, φρενάροντας και ρίχνοντας πίσω άλλα μέρη της. Μονάχα ο συνδυασμός αυτών των δυο θεμελιωδών τάσεων, κεντρόφυγων και κεντρομόλων, ισοπέδωσης και ανισότητας που και οι δυο είναι αποτέλεσμα της ίδιας της φύσης του καπιταλισμού, μας εξηγεί τη ζωντανή περιπλοκή του ιστορικού προτσές.

Εξ αιτίας της καθολικότητας, της ευκινήσιας, της δια-

σποράς του χρηματιστικού κεφαλαίου, της ζωογόνας αυτής δύναμης του ιμπεριαλισμού, που διεισδύει παντού, ο ιμπεριαλισμός τονίζει ακόμα περισσότερο τις δυο αυτές τάσεις. Ξανασυνδέει με πολύ μεγάλη ταχύτητα και βάθος σε ένα και μόνο σύνολο τις διάφορες εθνικές και ηπειρωτικές δεξαμενές. Δημιουργεί ανάμεσά τους μια στενή εξάρτηση ζωτικής σημασίας. Πλησιάζει τις οικονομικές μεθόδους τους, τις κοινωνικές μορφές τους και τα επίπεδα εξέλιξής τους. Ταυτόχρονα επιδιώκει αυτό το "σκοπό" που είναι δικός του, με μεθόδους ολότελα ανταγωνιστικές, κάνοντας τέτοια άλματα, εξαπολύοντας τέτοιες επιδρομές στις καθυστερημένες χώρες και περιοχές, που η ενοποίηση και η ισοπέδωση της παγκόσμιας οικονομίας που πραγματοποιεί συγκλονίζονται από τον ίδιο με τόση βία και σπασμούς που όμοιό τους δεν έχει υπάρξει στη διάρκεια των προηγούμενων εποχών. Μονάχα η διαλεκτική αυτή αντίληψη, κι όχι η αφηρημένη και μηχανιστική, του νόμου της ανισόμερης εξέλιξης επιτρέπει να αποφευχθούν τα λάθη...»

(Λ. Τρότσκι, *Τρίτη Διεθνής μετά τον Λένιν*, τομ. 1ος, σελ. 38 - 39)

3) Η διαλεκτική του Μέρους και του Όλου

Ο νόμος της ανισόμερης και συνδυασμένης ανάπτυξης είναι συνυφασμένος με τη διαλεκτική του όλου και του μέρους, όπως γίνεται σαφές κι από το παραπάνω απόσπασμα από τον Τρότσκι («Ξανασυνδέει σε ένα και μόνο σύ-

νολο τις διάφορες εθνικές και ηπειρωτικές δεξαμενές...»).

Εδώ ο Τρότσκι βρίσκεται ευθυγραμμισμένος με τη φιλοσοφική προσέγγιση του Λένιν στη σχέση μέρους και όλου. Το όλο δεν είναι απλώς το άθροισμα των μερών, αλλά μια διαλεκτική ενότητα αντιθέτων. Ο Λένιν, μελετώντας Χέγκελ, στο μέσο του πρώτου παγκοσμίου πολέμου, και ακονίζοντας φιλοσοφικά το εννοιολογικό του οπλοστάσιο για τον ανασχεδιασμό της στρατηγικής της παγκόσμιας και της ρωσικής επανάστασης στις συνθήκες της ιμπεριαλιστικής εποχής, εποχής παρακμής του καπιταλισμού, πολέμων και επαναστάσεων, θα σημειώσει στο πολύ σημαντικό κείμενό του *Πάνω στο ζήτημα της διαλεκτικής* :

«Η διαίρεση ενός και μόνο συνόλου και η γνώση των αντιφατικών μερών του... είναι η **ουσία** (ένα από τα "ουσιαστικά", ένα από τα κυριαρχικά, αν όχι το κυριαρχικό χαρακτηριστικό ή γνώρισμα) της διαλεκτικής...» (Λένιν, *Σημειώσεις πάνω στη Λογική του Χέγκελ*, Ρινόκερως, σελ. 135, *Άπαντα*, τομ. 29, σελ. 316)

Από τη δική του πλευρά, ο Τρότσκι, επεξεργαζόμενος τα προβλήματα στρατηγικής της παγκόσμιας επανάστασης, ενάντια στον εκλεκτικισμό και εμπειρισμό των επιγόνων θα σημειώσει: «Ο μαρξισμός παίρνει σαν αφετηρία του την παγκόσμια οικονομία υπολογισμένη όχι σαν ένα άθροισμα των εθνικών μερών της, αλλά σαν μια δυναμική και ανεξάρτητη πραγματικότητα που έχει δημιουργηθεί από το διεθνή καταμερισμό της εργασίας και από την πα-

γκόσμια αγορά και που στην εποχή μας κυριαρχεί πέρα για πέρα στις εθνικές αγορές.» (Λ. Τρότσκι, *Η Διαρκής Επανάσταση*, σελ. 28)

Η πρωταρχικότητα του όλου στη διαλεκτική μέρους-όλου δεν υποβιβάζει ούτε σβήνει το μερικό και το ειδικό. Το θέτει στα πραγματικά του πλαίσια. Αντίθετα, η αντιδιαλεκτική σκέψη αρνούμενη να δεχθεί την ενότητα και ταυτότητα των αντιθέτων, υποβιβάζει τη σημασία του μερικού, του ειδικού και του συγκεκριμένου και ουσιαστικά σβήνει κάθε ιδιαιτερότητα μέσα στη γενικότητα του όλου - ενός αφηρημένου, αδιαφοροποίητου όλου, χωρίς ειδικά χαρακτηριστικά.

Για να δείξει ο Τρότσκι την ριζική αντίθεση της διαλεκτικής της θεωρίας της διαρκούς επανάστασης από τη σχηματική αντίληψη του «εθνικού σοσιαλισμού» του Στάλιν παραθέτει ένα απόσπασμα από ομιλία του αρχηγού της γραφειοκρατίας αφιερωμένη στα εσωτερικά προβλήματα του αμερικάνικου κομμουνισμού.

«Θα ήταν λαθεμένο, λέει ο Στάλιν, επιχειρηματολογώντας ενάντια σε μια από τις αμερικανικές φράξιες, να μη λάβουμε υπόψη τα ειδικά χαρακτηριστικά του αμερικάνικου καπιταλισμού. Το Κομμουνιστικό Κόμμα οφείλει να τα λαμβάνει υπόψη του στη δραστηριότητά του. Αλλά θα ήταν ακόμα πιο λαθεμένο να βασίζουμε τις δραστηριότητες του Κομμουνιστικού Κόμματος πάνω στα ειδικά αυτά χαρακτηριστικά, μια και το θεμέλιο της δραστηριότητας, στο οποίο πρέπει να στηρίζεται κάθε Κομμουνιστικό Κόμμα, και εδώ περιλαμβάνεται και το Αμερικάνικο Κομμουνιστι-

κό Κόμμα, πρέπει να είναι τα *γενικά χαρακτηριστικά* του καπιταλισμού, που είναι *τα ίδια για όλες τις χώρες*, κι όχι τα ειδικά χαρακτηριστικά του καπιταλισμού σε κάθε δοσμένη χώρα. *Είναι σ' αυτό ακριβώς που στηρίζεται ο διεθνισμός των Κομμουνιστικών Κομμάτων*. Τα ειδικά χαρακτηριστικά δεν αποτελούν παρά ένα *συμπλήρωμα* στα γενικά χαρακτηριστικά» (Στάλιν "Ο Μπολσεβίκος" Νο 1, 1930 - παράθεση από το: Τρότσκι, *Η Διαρκής Επανάσταση*, σελ. 29)

Ο Τρότσκι θα παρατηρήσει:

«Δεν είναι αλήθεια ότι η παγκόσμια οικονομία είναι απλά ένα άθροισμα των εθνικών μερών ενός και του ίδιου τύπου. Δεν είναι αλήθεια ότι τα ειδικά χαρακτηριστικά δεν είναι "παρά ένα συμπλήρωμα στα γενικά χαρακτηριστικά", ένα είδος κρεατοελιάς στο πρόσωπο. Στην πραγματικότητα, οι εθνικές ιδιομορφίες αντιπροσωπεύουν έναν πρωτότυπο συνδυασμό των βασικών χαρακτηριστικών του παγκόσμιου προτσές». (Λ. Τρότσκι, *ό.π.*, σελ.29)

Η θεωρία της Διαρκούς Επανάστασης σήμερα

Μεθοδολογικά ζητήματα - Β

1) Μη γραμμική αντίληψη ιστορίας

Η διαλεκτική του όλου και του μέρους είναι συνυφασμένη με την μη γραμμική αντίληψη της ιστορίας, με τη διαλεκτική της κίνησης μέσα από αντιφάσεις, άλματα, οπισθοδρομήσεις και καταστροφές. Εδώ ο Τρότσκι συναντιέται όχι μόνο με τη μέθοδο του Λένιν αλλά και του ρηξικέλευθου μαρξιστή θεωρητικού Βάλτερ Μπένγιαμιν.

Αν και ο ρεφορμισμός του εχθρού της διαρκούς επανάστασης Ε. Μπερνστάιν έχει διαφορετικές ταξικές ρίζες εντούτοις έχει τις ίδιες μεθοδολογικές ρίζες με τον σταλινισμό. Εξ άλλου, ο σταλινισμός δεν είναι παρά η πίεση του παγκόσμιου καπιταλισμού πάνω στο πρώτο

εργατικό κράτος. Πίσω από κάθε ρεφορμισμό βρίσκεται η αστική αντίληψη της γραμμικής προόδου που κυριαρχεί στις κοινωνικές επιστήμες και στη φυσική από τον 19ο αιώνα.

Η αντίληψη της προόδου, ένα μεγάλο βήμα σε σχέση με την άχρονη κυκλικότητα των αρχαίων και την αιωνιότητα του κλειστού, ιεραρχημένου και στατικού φεουδαρχικού κόσμου, γίνεται βασική αντίληψη στο βιομηχανικό καπιταλισμό. Η ανάπτυξη των επιστημών και της βιομηχανίας θα δώσει πρωτεύουσα θέση σε μια χρονική αντίληψη των πραγμάτων, έναντι της χωρικής, άχρονης και στατικής αντίληψης του 18ου αιώνα. Όμως θα είναι μια αντίληψη γραμμικής, βαθμιαίας, συνεχούς, σωρευτικής διαδικασίας αδιάκοπης βελτίωσης, όπου όλα είναι προβλέψιμα κι απ' την οποία αποκλείονται τα άλματα, οι οπισθοδρομήσεις και οι καταστροφές.

Ο Μαρξ και ο Ένγκελς επανοικειούμενοι τη διαλεκτική του Χέγκελ και των αρχαίων ελλήνων, θα απορρίψουν αυτή τη μέθοδο. Στη δική τους υλιστική και διαλεκτική αντίληψη η ιστορία προχωράει με άλματα και οπισθοδρομήσεις. «Στην πραγματικότητα όμως, δεν είναι διόλου επανάληψη, αλλά μια εξέλιξη, μια πρόοδος ή και οπισθοδρομηση, κι έτσι γίνεται μια αναγκαία μορφή κίνησης», θα σημειώσει ο Ένγκελς στη *Διαλεκτική της Φύσης*.

Όμως, κυρίαρχη ιδεολογία είναι η ιδεολογία της κυρίαρχης τάξης. Στους κύκλους της σοσιαλδημοκρατίας η αντίληψη της προόδου θα βρει πρόσφορο υλικό έδαφος, εξαιτίας της πολύχρονης ανάπτυξης της βιομηχανίας και

των επιστημών (γεωλογία, φυσική, δαρβινισμός). Επιστημολογικά θα θραφεί από τον θετικισμό που ήδη από τον καιρό που ο Ένγκελς έγραφε το Αντι-Ντύρινγκ, έβαζε ισχυρά τη σφραγίδα του. Ο σταλινισμός θα κληρονομήσει την σοσιαλδημοκρατική ρεφορμιστική αντίληψη της προόδου, όπως άλλωστε και τη «θεωρία του σοσιαλισμού σε μια μόνη χώρα» από τον σοσιαλδημοκράτη της δεξιάς Φόλμαρ – τον άνθρωπο που έλεγε για τους Κομμουνάρους το 1871: «Αντί να πάρουν την εξουσία θα ήταν καλύτερα να πηγαίνουν για ύπνο»!

Ήταν τόσο ισχυρή η αντίληψη της προόδου, που όταν το 1906 ο Τζακ Λόντον έγραψε το μυθιστόρημα *The Iron heel* (*Το σιδερένιο τακούνι*) οι σοσιαλιστές της εποχής το απέρριψαν ως πεσιμιστικό. Χρειάστηκαν ωστόσο λιγότερο από 30 χρόνια για να κυριαρχήσει ο φασισμός στην Ευρώπη και όλος ο κόσμος να βυθιστεί στην καταστροφική μαγνία του 2ου παγκόσμιου πολέμου και στη φρίκη των στρατοπέδων συγκέντρωσης.

Όλη η αγωνιώδης πάλη του Μπένγιαμιν στις *Θέσεις για τη Φιλοσοφία της Ιστορίας* στοχεύει αυτή την αντίληψη της προόδου που παραλύει την επαναστατική σκέψη και δράση.

«Στη θεωρία και, ακόμη περισσότερο στην πράξη, η σοσιαλδημοκρατία καθορίζονταν από την αντίληψη της προόδου που δεν βασιζόταν στην πραγματικότητα, αλλά πρόβαλε δογματικές αξιώσεις. Η πρόοδος, όπως την είχαν στο μυαλό τους οι σοσιαλδημοκράτες, ήταν, πρώτον, μια πρόοδος της ίδιας της ανθρωπότητας (όχι απλώς των ικανοτή-

των και των γνώσεών της). Ήταν, δεύτερον, μια ατέρμονη πρόοδος (που αντιστοιχούσε στον άπειρα τελειοποιήσιμο χαρακτήρα της ανθρωπότητας). Τρίτον, τη θεωρούσαν ως κατ' ουσίαν ακαταμάχητη (ως αυτόματη, κινούμενη σε μια πορεία ευθεία ή σπειροειδή). Κάθε ένα από τα κατηγορήματα είναι αμφιλεγόμενο και ανοικτό στην κριτική. Όμως, αν θέλει να είναι αυστηρή, η κριτική θα πρέπει να ξεπεράσει όλα αυτά και να εστιάσει σ' αυτό που έχουν κοινό. Η αντίληψη μιας προόδου του ανθρώπινου γένους στην ιστορία είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένη με την αντίληψη μιας προόδου-του μέσω ενός ομογενούς και κενού χρόνου. Η κριτική της αντίληψης αυτής της προόδου πρέπει να αποτελέσει το θεμέλιο για κάθε κριτική της αντίληψης της προόδου εν γένει.» (Βάλτερ Μπένγιαμιν, Θέση XIII, *Θέσεις για την Φιλοσοφία της Ιστορίας*).

Από την πλευρά του, ο Λένιν, ασκώντας κριτική στην αντίληψη της προόδου, θα σημειώσει, στο κείμενο για τη διαλεκτική του όλου και του μέρους που προαναφέραμε: υπάρχουν δύο αντιλήψεις για την εξέλιξη, η αντίληψη της προόδου μέσα από αύξηση και μείωση και η ανάπτυξη μέσα από αντιφάσεις, μέσω της πάλης των αντιθέτων, που εμπεριέχει ρήξεις, διακοπή της συνέχειας και άλματα.

«Η ταυτότητα των αντιθέτων [...] είναι η αναγνώριση (ανακάλυψη) των αντιφατικών, αλληλοαποκλειόμενων, αντίθετων τάσεων σε όλα τα φαινόμενα και προτσέσα της φύσης (συμπεριλαμβανόμενων του πνεύματος και της κοινωνίας). Ο όρος για τη γνώση όλων των προτσέσων του κό-

σμου στην "αυτο-κίνησή" τους, στην αυθόρμητη ανάπτυξή τους, στην πραγματική ζωή τους, είναι η γνώση τους ως ενότητας αντιθέτων. Οι δύο βασικές (ή οι δύο δυνατές; ή δύο ιστορικά παρατηρήσιμες;) αντιλήψεις για την ανάπτυξη (εξέλιξη) είναι: ανάπτυξη σαν μείωση και αύξηση, σαν επανάληψη και ανάπτυξη σαν ενότητα αντιθέτων (ο χωρισμός μιας ενότητας σε αλληλοαποκλειόμενα αντίθετα και η αμοιβαία σχέση τους). (Πάνω στο ζήτημα της διαλεκτικής, ό.π. σε 135-36)

2) Α-συνεχής χρόνος, αλματική κίνηση

Η αντίληψη της προόδου δεν έχει μόνο ταξικές αλλά και μεθολογικές-επιστημολογικές ρίζες. Στη βάση τους βρίσκεται η αντίληψη του συνεχούς χρόνου και του συνεχούς της κίνησης.

Ο Αγκάμπεν καταλογίζει στους ιστορικούς το ότι δεν επεξεργάστηκαν μιαν αντίληψη του χρόνου. «[...] κι αυτός ακόμα ο ιστορικός υλισμός αμέλησε ως τώρα να επεξεργαστεί κάποια αντίληψη του χρόνου που να στέκει στο ύψος της αντίληψής του για την ιστορία», θα παρατηρήσει. (Giorgio Agamben, *Χρόνος και Ιστορία*, εκδ. Ίνδικτος, σελ. 13).

Ο χρόνος, στη διάρκεια του οποίου συντελούνται τα γεγονότα και οι διαδικασίες, εξακολουθεί να είναι το αναλλοίωτο πλαίσιο, η αναλλοίωτη σκηνή του ιστορικού γίνεσθαι. Όμως, έτσι ο χρόνος δεν ξεφεύγει από το επίπεδο των καντιανών a priori κατηγοριών της σκέψης. Ως γνωστόν, ο Καντ θεωρούσε τον χρόνο και τον χώρο a priori κατηγορίες, το πλαίσιο της

σκέψης και των συλλογισμών. Ως προς την γεωμετρία, η ανάπτυξη των μη ευκλείδειων γεωμετριών, υπονόμεισε εντελώς την καντιανή κατηγορία του χώρου, ιδίως αφ' ότου η σχετικότητα του Αϊνστάιν έδειξε ότι ο φυσικός χώρος διέπεται από τη μετρική της μη ευκλείδειας γεωμετρίας του Riemann.

Αλλά και στη φυσική επιστήμη, ιδίως στην κβαντομηχανική, ο χρόνος παραμένει κατά βάση νευτώνειος, συνεχής, γραμμικός και αντιστρέψιμος. Στη θεωρία της σχετικότητας, παρ' ότι εγκαθιδρύεται μια δυναμική σχέση ανάμεσα στην κινούμενη ύλη (μάζες και πεδία) και τον χωροχρόνο, ο χρόνος παραμένει επίσης συνεχής και τυπικά αντιστρέψιμος. Η κορωνίδα των επιστημών, η φυσική, που φιλοδοξεί να διατυπώσει τους νόμους της φύσης, επιφυλάσσει τελικά στον χρόνο το στάτους ενός απλού μονόμετρου μεγέθους-σκιάς (όταν δεν τον αντιμετωπίζει με κοινοτοπίες του είδους: "χρόνος είναι ό,τι μετράνε τα ρολόγια").

Ο συνεχής χρόνος, κληρονομιά της αριστοτελικής φιλοσοφίας, που συμφύεται με τον γραμμικό χρόνο της εβραϊκής-χριστιανικής παράδοσης, θα είναι στη ρίζα όλων των αντιλήψεων της προόδου - σε πλήρη αντίφαση με την μη αντιστρέψιμη φύση, την ιστορία και τα φαινόμενα της ζωής.

Οι πιο διορατικοί φυσικοί επιστήμονες εδώ και καιρό έχουν αρχίσει να επεξεργάζονται αντιλήψεις χρόνου και χώρου πέρα από το μοντέλο του συνεχούς.

Όπως η ύλη έχει ατομική δομή και δεν είναι επ' άπειρον διαιρετή όπως πίστευε ο Αριστοτέλης, έτσι και ο χώρος και ο χρόνος ίσως έχουν «ατομική» δομή. Αυτή η φυσική ενός «κβαντωμένου» χωρο-χρόνου, ερχόμενη να αντιμετωπίσει τις

ασυμβατότητες ανάμεσα στις δυο μεγάλες επιστημονικές επαναστάσεις του 20ου αιώνα, καθιστά ασυνεχή τη δομή του χρόνου στην κλίμακα του απειροστού, ενώ καθιστά την κίνηση συνεχή και ασυνεχή συγχρόνως.

Δεν διακόπτεται λοιπόν μόνο η ιστορία από ρήξεις, άλματα ή οπισθοδρομήσεις, αλλά και η ίδια η φύση.

Αντίθετα από το παλιό ρητό που έλεγε ότι «*natura non facit saltus*» (η φύση δεν κάνει άλματα), στη νέα φυσική «*natura facit saltus*» (η φύση κάνει άλματα), επιβεβαιώνοντας τις θέσεις των αρχαίων ατομικών.

Η κίνηση και η μετάβαση πρέπει να κατανοηθούν στην αντιφατικότητά τους, στη διαλεκτική της συνέχειας και της ασυνέχειας. Αφ' ενός είναι συνεχής, ωστόσο δεν μπορεί να υπάρχει κίνηση χωρίς τη διαρκή ρήξη του βαθμιαίου, χωρίς τη ρήξη, κάθε στιγμή, της συνέχειας, χωρίς τα άλματα. Για να το πούμε διαφορετικά, η κίνηση πρέπει να κατανοηθεί ως αντιφατική ενότητα της συνέχειας και της ασυνέχειας στον χώρο και τον χρόνο.

Αυτή την αντιφατική φύση της κίνησης, του χώρου και του χρόνου, πάσχισαν να φωτίσουν οι αρχαίοι διαλεκτικοί, αλλά και οι νεότεροι συνεχιστές τους. Όπως ο Λένιν έγραφε στα *Φιλοσοφικά Τετράδια*:

«Κάτι κινείται, όχι επειδή βρίσκεται εδώ σε μια ορισμένη στιγμή και πιο πέρα σε μια άλλη χρονική στιγμή, αλλά επειδή στην ίδια χρονική στιγμή βρίσκεται εδώ και όχι εδώ, και σ' αυτό το εδώ βρίσκεται και δεν βρίσκεται ταυτόχρονα. Πρέπει να αναγνωρίσουμε στους αρχαίους διαλεκτικούς τις αντιφάσεις που απέδειξαν στην κίνηση· αυτό δεν σημαίνει ότι δεν

υπάρχει κίνηση, αλλά μάλλον ότι η κίνηση είναι η ίδια η υπάρχουσα αντίφαση».

[Λένιν, *Σημειώσεις πάνω στη Λογική του Χέγκελ*, εκδ. Ρινόκερωσ, σελ. 47 και *Άπαντα*, τ. 29, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, σελ. 125-6]

Και στις Διαλέξεις πάνω στην Ιστορία της Φιλοσοφίας ο Χέγκελ, σχολιάζοντας τις έννοιες της κίνησης, του χώρου και του χρόνου γράφει:

«... Ουσία του χρόνου και του χώρου είναι η κίνηση, γιατί η κίνηση είναι καθολική. Να κατανοήσεις την κίνηση σημαίνει να εκφράσεις την ουσία της με τη μορφή της έννοιας. Η κίνηση σαν έννοια, σαν σκέψη, εκφράζεται με τη μορφή της ενότητας της αρνητικότητας και της συνέχειας. Αλλά ούτε τη συνέχεια, ούτε την ασυνέχεια αυτές καθεαυτές δεν πρέπει να τις φανταζόμαστε σαν ουσία τους».

Ο Λένιν σημειώνει στο πλάι : «σωστό!» και σχολιάζει:

«"Να κατανοήσεις σημαίνει να εκφράσεις με τη μορφή των εννοιών". Η κίνηση είναι η ουσία του χρόνου και του χώρου. Αυτή την ουσία την εκφράζουν δύο βασικές αντιλήψεις : (η άπειρη) συνέχεια (Kontinuität) και η "διακριτότητα" ["punctuality"= σημειακότητα] (= η άρνηση της συνέχειας, η ασυνέχεια). Η κίνηση είναι ενότητα της συνέχειας (του χρόνου και του χώρου) και της ασυνέχειας (του χρόνου και του χώρου). Η κίνηση είναι μια αντίφαση, μια ενότητα αντιφάσεων». [Lenin, *Collected works*, volume 38, Progress Publishers, Moscow 1972, p.p. 257-8 και στην ελληνική έκδοση *Άπαντα*, τόμ. 29, σελ. 231] (η υπογράμμιση του Λένιν)

Επίλογος

Σε τούτη την αιχμή του χρόνου και της ιστορίας, στη δίνη της άλυτης παγκόσμιας καπιταλιστικής χρεοκοπίας, η ανάπτυξη της επαναστατικής θεωρίας είναι ο πιο σημαντικός παράγων για την ανατίναξη του ιστορικού συνεχούς της ταξικής κυριαρχίας και την απελευθέρωση της σκλαβωμένης και εκμεταλλευόμενης κοινωνίας με μια έφοδο στον ουρανό.

Η επικαιρότητα της θεωρίας της διαρκούς επανάστασης έγκειται στο ότι αποτελεί τη διαλεκτική υλιστική θεωρία της επανάστασης που αναπτύσσεται αντικειμενικά στο έδαφος της παγκόσμιας καπιταλιστικής κρίσης, αλλά όχι ευθύγραμμα, όχι ισόμετρα, όχι χωρίς αντιφάσεις.

Η επιστημονική πρόγνωση, φυσικά, δεν εξασφαλίζει αυτομάτως τη νίκη. Δεν νικάει η στρατηγική, αλλά οι ζωντανοί στρατοί, και στην περίπτωσή μας η κοινωνική τάξη που είναι εφοδιασμένη με ορθή στρατηγική, επαναστατική οργάνωση και αποφασισμένη ηγεσία. Ο ιστορικός φεαταλισμός είναι εντελώς ξένος στον μαρξισμό. Η ενσωμάτωση της κατηγορίας των καταστροφών στο εννοιολογικό οπλοστάσιο του ιστορικού υλισμού αντανακλά, στο επίπεδο της αφηρημένης θεωρίας, το πολιτικό δίλημμα που τέθηκε από

τη Ρόζα Λούξεμπουργκ και τους διεθνιστές μαρξιστές στη διάρκεια του πρώτου παγκοσμίου πολέμου: σοσιαλισμός ή βαρβαρότητα. Υπ' αυτήν την έννοια, η θεωρία της διαρκούς επανάστασης είναι συγχρόνως η θεωρητική βάση για την ανάπτυξη μιας θεωρίας, στρατηγικής και τακτικής αντιμετώπισης της απειλής του φασισμού που φύεται στα βοθρολύματα της οικονομικής κρίσης του καπιταλισμού και αποσύνθεσης της αστικής δημοκρατίας. «Κάθε θεωρία της επανάστασης είναι επίσης θεωρία της αντεπανάστασης», θα σημειώσει ο αργεντίνος μαρξιστής Οσβάλντο Κοτζίόλα. Η θεωρία της διαρκούς κατά τον 20ο αιώνα ανέδειξε τη θεμελιώδη ανικανότητα της φιλελεύθερης μπουρζουαζίας και της αστικής δημοκρατίας να παίζει προοδευτικό ρόλο στην πορεία των γεγονότων. Αν στη Ρωσία, μετά τη Φεβρουαριανή επανάσταση, δεν μπόρεσε να υψωθεί σε κάποιο ύψος που να θυμίζει στο ελάχιστο την Γαλλική αστική δημοκρατική επανάσταση του 1789, δεν θα μπορούσε σε καμιά άλλη χώρα. Από εδώ προέκυπτε το δίλημμα: Λένιν ή Κορνίλοφ, μπολσεβικισμός και δικτατορία του προλεταριάτου ή «λευκή» / φασιστική δικτατορία. Οι ίδιες αντιφάσεις που έκαναν αναγκαία την προλεταριακή σοσιαλιστική επανάσταση έκαναν αναπόφευκτη και την προσφυγή της ρωσικής μπουρζουαζίας στην αντεπανάσταση των «λευκών» αντισημιτών και των συμμάχων τους της παγκόσμιας ιμπεριαλιστικής μπουρζουαζίας.

Σήμερα, μέσα σε συνθήκες βαθύτατης κρίσης και παρακμής του ιμπεριαλιστικού καπιταλισμού, η ανθρωπότητα βρίσκεται σ' ένα κρίσιμο σταυροδρόμι. Αν δεν υπάρξει

λύση από τα αριστερά, από την προλεταριακή σοσιαλιστική επανάσταση, ακριβέστερα αν ηγηθεί η παγκόσμια επανάσταση, αναπόφευκτα θα προκύψει η φασιστική αντεπανάσταση, με όλα τα συμπαρομαρτούντα που η ανθρωπότητα βίωσε στη διάρκεια του 20ού αιώνα, με τον αντισημιτισμό, τον ρατσισμό, τα στρατόπεδα συγκέντρωσης και υποχρεωτικής εργασίας, τους θαλάμους αερίων, τους φούρνους όπου έψηναν ανθρώπους και τα πολεμικά σφαγεία. Ή η κοινωνία θα αναδιαμορφωθεί επαναστατικά, ενσωματώνοντας, διατηρώντας και ξεπερνώντας τα καλύτερα επιτεύγματα του αστικού δημοκρατισμού, του πολιτισμού, της φιλοσοφίας, της επιστήμης και της τέχνης, ή η φασιστική τυραννία θα βυθίσει τον κόσμο στον καιάδα του σκοταδισμού και στη βαρβαρότητα. Με διαφορετική διατύπωση, ή θα υπάρξει γέννηση ενός νέου κόσμου βασισμένου στην πραγματική, όχι στη νομική, ισότητα κι ελευθερία, με την κοινωνικοποίηση των μέσων παραγωγής και τη νίκη της διεθνούς σοσιαλιστικής επανάστασης ή θα υπάρξει τερατογένεση με τη φασιστική δικτατορία και την κατρακύλα της κοινωνίας στην άβυσσο.

Αν το 1917 ο καταστροφικός παγκόσμιος πόλεμος γινόταν «ο μέγας σκηνοθέτης» της ιστορίας πυροδοτώντας το πρώτο μεγάλο κύμα παγκόσμιας επανάστασης, το 2012 είναι η καταστροφική παγκόσμια οικονομική κρίση του καπιταλισμού και η χρεοκοπία χωρών όπως η Ελλάδα, που βίαια διαμορφώνει τους όρους της επαναστατικής κατάστασης και της αναποφευκτής αναμέτρησης με την καπιταλιστική αντεπανάσταση.

Είναι αδύνατο να προσανατολιστούμε στην παρούσα

κατάσταση, χωρίς τις θεωρητικές αναλύσεις του μαρξισμού, του Μαρξ, του Ένγκελς, του Λένιν και του Τρότσκι, για τις αντιφάσεις του καπιταλισμού και την κρίση, για τον ιμπεριαλισμό, το κράτος και την επανάσταση, για την ανάπτυξη της στρατηγικής και τακτικής της ελληνικής και διεθνούς επανάστασης. Κι αυτές οι αναλύσεις, για να μην είναι συλλογή τσιτάτων πρέπει να μπολιάζονται με την υλιστική διαλεκτική εννοιών που αντανακλούν το αντιφατικό Είναι των πραγμάτων, στη φύση και την κοινωνία. Η θεωρία της διαρκούς επανάστασης για να μην γίνει συλλογή τσιτάτων πρέπει, αναπτυσσόμενη να αντανακλά την αναπτυσσόμενη παγκόσμια επανάσταση. Προϋπόθεσή της είναι η ανάπτυξη του επαναστατικού κόμματος, του ΕΕΚ στην Ελλάδα και της διεθνούς επαναστατικής οργάνωσης, της Τέταρτης Διεθνούς των εργατών σε όλο τον κόσμο.

